

KYSYMYS SITOUTUNEESTA KIRJAILIJASTA

Jean-Paul Sartren kirjailijäkäsitys teoksessa *Mitä kirjallisuus on?*

Johanna Prokkola

Maisterintutkielma

**Filosofia /
kulttuuripolitiikan
maisteriohjelma**

**Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos**

**Humanistis-
yhteiskuntatieteellinen
tiedekunta**

Jyväskylän yliopisto

syksy 2019

TIIVISTELMÄ

KYSYMYKSIÄ SITOUTUNEESTA KIRJAILIJASTA

Jean-Paul Sartren kirjailijäkäsitys teoksessa *Mitä kirjallisuus on?*

Johanna Prokkola

Filosofia / Kulttuuripolitiikan maisteriohjelma

Maisterintutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Mikko Jakonen

Syksy 2019

Sivumäärä: 64

Tarkastelen tutkielmassani Jean-Paul Sartren (1905–1980) kirjallisuusteoriaa sellaisena kuin hän sen esitti teoksessaan *Mitä kirjallisuus on?* (1948). Tutkin etenkin sitoutuneen kirjailijan käsitettä, sekä pyrin tuomaan esille Sartren näkemyksen sitoutuneesta kirjallisuudesta, sen tehtävistä ja tarkoituksesta, sekä lukijan osuudesta teoksen synnyssä. Tutkin lisäksi sitä, onko Sartren mielestä proosakirjallisuus ainoa taiteenlaji, jonka voi odottaa olevan sitoutunutta. Lopuksi tarkastelen *Mitä kirjallisuus on?* -teoksen saamaa vastaanottoa.

Tutkielmani jakaantuu neljään kappaleeseen. Johdannon jälkeen esittelen Sartren elämän pääpiirteittäin. Pyrin esittelemään hänen ajattelunsa keskeisimmät teemat, keskittyen niihin, jotka vaikuttavat hänen sitoutuneen kirjallisuuden käsitteen taustalla. Kolmannessa luvussa analysoin *Mitä kirjallisuus on?* -teosta lähemmin. Pyrin tarkastelemaan sitoutuneen kirjailijan, sekä sitoutuneen lukijan tehtäviä ja määritelmiä. Lopuksi tarkastelen teoksen saamaa vastaanottoa, sekä sen herättämää keskustelua.

Pyrin osoittamaan, että Sartren sitoutunut kirjallisuus on yhteiskunnallinen käsite, ei niinkään kirjallisuusteoria. Sartre ei sanonut miten ja mistä kirjailijan pitää kirjoittaa, ja kirjoituksen estetiikka nousee sen sitoutumisesta, ei muista ansioista. Sartren mukaan hyvä kirjallisuus on sellaista, joka tuo esiin maailman epäkohtia, herättää ajattelemaan, keskustelemaan ja toimimaan.

Avainsanat: Jean-Paul Sartre, sitoutunut kirjallisuus, kirjallisuusteoria, eksistentialismi

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO.....	1
1.1 Tausta.....	1
1.2 Aikaisempi tutkimus.....	5
1.3 Tutkimuskysymys.....	8
1.4. Tutkielman rakenne.....	9
2. SARTRE.....	11
2.1. Kuka oli Sartre?.....	11
2.2. Tuotanto.....	14
2.3. Sartren ajattelun lähtökohtia.....	17
2.3.1. Vapaus ja tietoisuus.....	17
2.3.2. Situaatio.....	20
2.3.3. Vapaus, aika ja arvot.....	21
2.3.4. Huono usko.....	22
2.3.5. Estetiikka ja kirjallisuus.....	24
2.3.6. Vapaus ja kirjallisuus.....	27
3. MITÄ KIRJALLISUUS ON?.....	30
3.1. Sitoutunut kirjailija.....	30
3.1.1. Kirjailijan situaatio.....	30
3.1.2. Vapaa kirjailija.....	33
3.1.3. Sitoutuneen kirjailijan tehtävä.....	34
3.2. Sitoutunut lukija.....	39
3.2.1 Lukijan situaatio.....	39
3.2.2. Pyyteettömyyden vaatimus.....	40
3.2.3. Lukijan tehtävä.....	41
3.3. Muut taiteenlajit ja sitoutuminen.....	43
4. MITÄ KIRJALLISUUS ON? -TEOKSEN VASTAANOTTO JA MYÖHEMPI VAIKUTUS.....	51
5.PÄÄTÄNTÖ.....	57
LÄHDELUETTELO.....	62

1. JOHDANTO

1.1. Tausta

Pro gradu -tutkielmassani tutkin Jean-Paul Sartren teosta *Qu'est-ce que la littérature?* (*Mitä kirjallisuus on?*), sen välittämää kirjailijakuvaa, sekä sitoutuneen kirjallisuuden käsitettä kokonaisuudessaan. Pyrin tuomaan esille Sartren näkemyksen sitoutuneen kirjailijan tehtävästä ja tarkoituksesta, sekä lukijan osuudesta teoksen syntyyn. Tutkin lisäksi sitä, onko Sartren mielestä proosakirjallisuus ainoa taiteenlaji, jonka voi odottaa olevan sitoutunutta. Lisäksi tarkastelen teoksen saamaa vastaanottoa, sekä sitä, miten Sartren kirjallisuusteoriaan suhtauduttiin tuoreeltaan.

Qu'est-ce que la littérature? julkaistiin aikakauslehti *Les Temps modernes*issa vuonna 1947, minkä jälkeen se julkaistiin esseekokoelmana vuonna 1948. Teos julkaistiin suomeksi nimellä *Mitä kirjallisuus on?* vuonna 1967. Sen suomensi Pirkko Peltonen ja Helvi Nurminen. *Les Temps modernes* perustettiin heti toisen maailmansodan jälkeen vuonna 1945. Sen ensimmäiseen toimituskuntaan kuuluivat Sartren lisäksi Simone de Beauvoir, Michel Leiris, Maurice Merleau-Ponty, Albert Ollivier ja Jean Paulhan. Sartre kirjoitti lehteen muun muassa artikkelit "La nationalisation de la littérature", "Matérialisme et révolution" sekä "Qu'est-ce-que la littérature?". Sartre käytti termiä *littérature engagée*, sitoutunut kirjallisuus, *Les Temps modernes*in ensimmäisen painoksen johdannossa "Présentation". Termi herätti lukijoissa mielenkiintoa ja nosti esiin kysymyksiä sitoutuneen kirjallisuuden tarkemmasta määritelmästä. Sartre kirjoitti *Mitä kirjallisuus on?* -teoksen vastauksena näihin esiin nousseisiin kysymyksiin, sekä tarkentaakseen sitoutuneen kirjallisuuden määritelmää. (Priest 2001, 14–16.)

Mitä kirjallisuus on? jakautuu neljään eri lukuun, joissa jokaisessa Sartre käsittelee kirjallisuuden eri puolia. Ensimmäinen luku on nimeltään "Mitä kirjoittaminen on?", missä Sartre, melko teknisin termein, käsittelee kirjoittamista. Ensimmäisessä luvussa Sartre kirjoittaa, että proosakirjallisuus on melkeinpä ainoana sellaista taidetta, minkä avulla kirjailija voi tuoda esille todellisuutta. Muut taiteenlajit eivät siihen pysty. Toinen

luku on ”Miksi kirjoitetaan?” Kolmas on nimeltään ”Kenelle kirjoitetaan?” ja siinä Sartre käsittelee lukijan osuutta sitoutuneen kirjallisuuden syntyyn. Sartren mukaan kirjallisuus on olemassa vain, kun sitä luetaan ja jokainen kirjallinen teos on vetoamus lukijalle. Viimeinen luku käsittelee kirjallisuuden aikasidonnaisuutta ja on nimeltään ”Kirjailijan asema vuonna 1947”.

Jean-Paul Sartre syntyi 21.6.1905 ja kuoli 15.4.1980 Pariisissa. Hän oli filosofi, kirjailija, yhteiskuntakriitikko, kulttuuriradikaali ja elämäkertahistorioitsija. Sartre innostui fenomenologiasta vuonna 1932 viettäessään ravintolailtaa Raymond Aronin kanssa ja heti seuraavana päivänä osti ainoan käsiinsä saaman ranskankielisen kirjan Husserlin filosofiasta, Emmanuel Levinasin teoksen *La théorie de l'intuition dans la phénoménologie de Husserl*, (1930). Sartre vietti Berliinin ranskalaisessa instituutissa lukuvuoden 1933–1934 ja perehtyi siellä lisää fenomenologiaan etenkin Husserlin alkujä keskvaiheen tuotannon kautta. (Kauppinen 2004, 10–12.)

Myöhemmin Sartre otti vaikutteita etenkin Heideggerilta, Hegeliltä ja Kierkegaardilta. Hänen ajattelunsa kulkee fenomenologian, eksistentialismin ja marxilaisuuden kautta yksilöllisen moraalien ongelmiin. Sartre oli yhtä paljon kirjailija ja yhteiskunnallinen vaikuttaja kuin filosofi. Sartrelle myönnettiin kirjallisuuden Nobel-palkinto vuonna 1964, mutta hän kieltäytyi vastaanottamasta sitä.

Sartren filosofia on vapauden filosofiaa. Vapaus on teema, joka liitetään eksistentialismiin yhtenä sen avainkäsitteistä. Vapaus luonnehtii Sartren ihmiskäsitystä ja on yksi avaintemoista hänen kaunokirjallisessa tuotannossaan. Vapaus leimaa myös Sartren kirjallisuusteoriaa, hänen poliittista toimintaansa, sekä henkilökohtaista elämäänsä. Sartre oli tuottelias kirjoittaja ja käsitteli usein, etenkin kaunokirjallisessa tuotannossaan, eksistentialisminsa lähtökohtaa, ihmistä. Sartren eksistentialismi on filosofiaa ihmisestä sekä yksilöstä. Sartre käsittelee *Mitä kirjallisuus on?* – teoksen teksteissä vapauden ilmenemistä kirjallisuudessa, sekä sitä, miten kirjailijan tulee olla sitoutunut. Sitoutumisen vaatimus kuvastaa Sartren kirjallisuusfilosofian olennaisinta osaa. Sartre kuvailee sitoutunutta kirjallisuutta kirjailijan vapaudeksi valita aiheensa niin, että aihe

sekä paljastaa että nimeää epäoikeudenmukaisuuksia. Sitoutuneeseen kirjallisuuteen liittyy myös vastaanottajan vapaus tulkita ja ymmärtää teosta.

Sartren pääteoksena pidetty *L'Être et le Néant (Oleminen ja ei-oleminen)* julkaistiin vuonna 1943 keskellä toista maailmansotaa. Sodan keskellä eläneet ihmiset, jotka joutuivat elämään hetkessä, koko ajan tuntemattoman uhan edessä, löysivät Sartren teoksista ja niiden aihepiireistä merkityksiä, jotka sopivat heidän ajatteluunsa. *Mitä kirjallisuus on?* julkaistiin tilanteeseen, jossa maailma yritti toipua kahden maailmansodan aiheuttamista tuhoista ja edistysuskon hiipumisesta. 1800-luvulla vallinnut kehitysoptimismi mureni viimeistään silloin ja tulevaisuususkon korvasi ahdistus sekä maailmantuska.

Sartre koki oman aikansa selittämättömänä ristiriitaisuuksineen ja sattumanvaraisuuksineen. Hän ei kuitenkaan kokenut, että ihmisen kohtalo olisi sinetöity johonkin tiettyyn kohtaloon, vaan ajatteli, että ihminen on vapaa valitsemaan oman kohtalonsa ja tulevaisuutensa. Kukaan ei ollut sidottu menneisyyteensä, vaan ihminen on ”tuomittu vapauteen” ja näin ollen vapaa valitsemaan oman elämänsä suunnan, tarkoituksen ja merkityksen. (Lehtinen 2002, 17–19.)

Sartre on jäänyt melko vähälle huomiolle kirjallisuustieteellisessä keskustelussa. Torsti Lehtinen tuo esille sen, että monien länsimaisten ajattelijoiden näkemyksen mukaan Sartren filosofiaa on vierastettu hänen kommunistisymptioidensa vuoksi (Lehtinen 2002, 2015). Sartrea on pidetty ennen kaikkea kirjailijana, ei niinkään akateemisena kirjoittajana ja hänet sijoitetaan usein kaunokirjallisuuden ja filosofian välimaastoon. Hänen ajattelunsa on epäteoreettista ja epäjärjestelmällistä, mistä syystä suuri yleisö löysi Sartren ajattelun hänen kaunokirjallisten teostensa kautta. (Lehtinen 2002, 195.)

Sartren sitoutunutta kirjallisuutta voidaan Lehtisen mukaan tarkastella poliittisena kirjallisuusteorianana. Se on sidottu tiettyyn historialliseen hetkeen, sodan jälkeiseen Ranskaan. Sartre kirjoittaa teoksessaan, miten ”[p]roosateksti on solidaarinen sille ainoalle hallitusmuodolle, jossa sanoilla on jokin merkitys, demokratialle. Kun toinen näistä on uhattu, on myös toinen.” (Sartre 1976, 65.) Lehtinen kirjoittaa ”paremmin kuin

kukaan Sartre heijastaa aikansa älyköille tyypillistä dilemmaa, rimpuilua luovuuden ja poliittisen sitoutumisen välillä” (Lehtinen 2002, 216).

Tärkeimpiä käsitteitä tutkimuksessani ovat sitoutunut taide ja kirjallisuus. Kulttuuri kattaa laajasti ymmärrettynä kaiken inhimillisen toiminnan ja taide on osa kulttuuria. Sekä taiteen että kulttuurin määritelmät ovat hankalia ja niiden sisällöstä on monia tulkintoja. Siksi taiteelle tai kulttuurille on mahdotonta löytää yhtä kaiken kattavaa määritelmää. Nykyään taiteeksi katsotaan laaja määrä sellaisia taidemuotoja, joita ei vielä jokin aika sitten pidetty lainkaan taiteena, tai joka ei lähesty aihettaan esteettisyyden kautta, vaan tarjoamalla esimerkiksi uuden tavan hahmottaa maailmaa. Pierre Bourdieun mukaan taiteen rajoja on mahdotonta määritellä moderneissa yhteiskunnissa, joissa taiteen rajat ovat koko ajan kamppailun kohteena. Kamppailussa ovat osallisena sekä taiteilijat, että muut yhteiskunnan taidekentällä toimivat tekijät, kuten kulttuuripoliitikot ja taideteoreetikot. (Bourdieu 1996, 224–226.)

Brian Rigby tuo esille teoksessaan *Popular culture in Modern France. Study of cultural discourse* (1991), sen miten sodanjälkeisessä Ranskassa kulttuuria terminä ei käytetty yhtä laajassa merkityksessä kuin nykyään. Rigbyn mukaan myös Sartre hyökkäsi kulttuurin universaaleja ja humanistisia arvoja vastaan *Mitä kirjallisuus on?* -teoksessaan kirjoittamalla miten kulttuuri on keskiluokan yritys riistää taloudellisesti työväenluokkaa. (Rigby 1991, 3–4.)

Eksistentialismia ja eksistenssifilosofiaa käytetään termeinä jossakin määrin päällekkäin ja käsitteinä ne ovatkin melko läheisiä. Kumpikin viittaa mannereurooppalaiseen aatevirtaukseen, joka vaikutti viime vuosisadalla laajasti tieteeseen, taiteeseen ja kirjallisuuteen. Eksistentialismin ja eksistenssifilosofian käsitteet voidaan kuitenkin rajata niin, että eksistenssifilosofia on filosofiaa, jonka mielenkiinnon kohteena on ihmisenä oleminen. Eksistentialismi taas on eksistenssifilosofian suuntaus, joka oli vahvimmillaan Ranskassa viime vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla. Eksistentialismi yhdistetään yleisesti Sartreen, Kierkegaardiin, Nietzscheen, sekä Heideggeriin, joskaan sitä ei voida varsinaisesti liittää mihinkään kaikkia eksistentialisteja yhdistävään oppiin. Toisin sanoen, eksistentialismi on eksistenssifilosofiaa, mutta kaikki eksistenssifilosofia

ei ole eksistentialismia. (Lehtinen 2002, 15–16.) Tässä työssä käytän termiä eksistentialismi yleisesti Sartren ajatteluun liittyvässä pohdinnassa.

1.2. Aikaisempi tutkimus

Sartren sitoutunutta kirjailijaa ja sitoutunutta kirjallisuutta käsitellään useissa tutkimuksissa ja artikkeleissa, mutta hänen muuta tuotantoaan ja ajattelumallejaan on tutkittu huomattavasti enemmän. Käytän tutkimukseni pohjana muutamaa Sartresta tehtyä yleisteosta. Näistä tärkeimmät ovat Annie Cohen-Solalin vuonna 1992 julkaistu *Sartre*, joka on perusteellinen elämäkerta Sartren vaiheista. Toisena tärkeänä teoksena on Esa Saarisen vuonna 1983 julkaistu *Sartre. Pelon, inhon ja valinnan filosofia*, joka käsittelee Sartren ajattelun peruskäsitteitä. Lisäksi käytän Torsti Lehtisen *Eksistentialismi. Vapauden filosofia*, joka julkaistiin vuonna 2002. Siinä Lehtinen tutkii eksistentialismiin liitettyjen henkilöiden vaiheita ja ajatuksia, Sartre mukaan lukien.

Lisäksi teoksessa *1900-luvun ranskalainen yhteiskuntateoria* (2015), jonka on toimittanut Miikka Pyykkönen ja Ilkka Kauppinen, on Kristian Klockarsin kirjoittama artikkeli ”Sartren yhteiskuntateoria”, jossa hän käsittelee Sartren ajattelun kehittymistä. Klockars tuo esille Sartren varhaiselle filosofialle tyypillisen ajatusmallin vapaudesta ja ihmisen vastuusta omasta elämästä. Sartren tilannesidonnaisen vapauden analyysi nosti esiin uusia kysymyksiä etiikasta, sekä yhteiskunnan roolista ihmisen elämässä. Myös Klockars kirjoittaa toisen maailmansodan vaikutuksista Sartren ajatteluun ja mainitsee, miten sodan tapahtumilla oli vaikutuksensa Sartren käsityksiin sekä ihmisestä että maailmasta. Sodan jälkeen yleinen keskustelu politisoitui ja marxilainen ajattelu sai lisää kannatusta Ranskassa, jolloin Sartren filosofia nousi suosioon, eräänlaiseksi muotifilosofiaksi. Sartre päätyi pohtimaan vastausta eksistentialismin ja marxilaisuuden suhteeseen, sekä ihmisen ja ajan historiallisuuteen. Eksistentialismilta odotettiin tuolloin konkreettisia vastauksia, ei vain akateemista pohdintaa. Tähän tarpeeseen Sartre vastasi *Les Temps modernesin* artikkeleilla, joissa otti kantaa useisiin ajankohtaisiin kysymyksiin ja aiheisiin. Sartren ajattelu törmäsi kuitenkin lopulta haasteisiin yhdistää eksistentialistinen vapauskäsitys

marxilaiseen yhteiskuntateoriaan, ja jäi 1960-luvulle tultaessa strukturalismin, poststrukturalismin sekä muiden uusien tuulien varjoon. (Klockars 2015, 116–117.)

Näiden yleisteosten lisäksi Sartren sitoutuneesta kirjailijasta, kirjallisuusteoriasta sekä estetiikasta on kirjoitettu jonkin verran tutkimuksia ja artikkeleita. Seuraavaksi esittelen niistä tärkeimmät, joiden pohjalta lähdin rakentamaan tutkielmaani.

Jean-Philippe Deranty kirjoittaa artikkelissaan ”Existentialist Aesthetics” (2009) Sartren suhteesta eksistentiaaliseen estetiikkaan etenkin *Mitä kirjallisuus on?* -teoksessa. Deranty kirjoittaa, miten Sartren mukaan taideteoksen perustavanlaatuisena tehtävänä on tuoda esille maailman perimmäisiä tarkoituksia ja säännönmukaisuuksia. Taiteilija tuo teoksissaan esille maailmassa olevia totuuksia ja perimmäisiä tarkoituseriä paljastaen ne samalla muille. Paljastaessaan taiteilija samalla lisää ihmisten vapautta, tai ainakin vapauden tunnetta. Esteettinen nautinto syntyy silloin näistä kahdesta osasta: maailman paljastamisesta ja tietoisuudesta, että näin on mahdollista tehdä, sekä siitä, että tiedostaa tämän radikaalin vapauden ja toimii sen mukaan. (Deranty 2009)

Suzanne Guerlac käsittelee Sartren sitoutunutta kirjallisuutta artikkelissaan “Sartre and the Powers of Literature: The Myth of Prose and the Practice of Reading” (1993). Guerlac kirjoittaa, että sitoutumisella tarkoitetaan tiettyihin arvoihin sitoutumista, eikä niinkään esteettistä sitoutumista. Hän toteaa, ettei Sartre oikeastaan sanonut mistä sitoutuneen kirjailijan tulisi kirjoittaa. Guerlac esittää Sartren osoittaneen, että kirjallisuuden arvo ilmenee sen olemuksessa, jonka pohja on vapaus. Sartren mukaan valmis teos vaatii kaksi vapaata tietoisuutta, kirjailijan ja lukijan, jotka vastavuoroisesti tunnistavat toistensa vapauden. Guerlacin mukaan Sartre vaati, toisin kuin Hegel, myös lukijan ehdotonta vapautta. Toisen ehdottoman vapauden tunnistaminen on pohja kirjoittamisen näkemiselle lahjana. (Guerlac 1993, 816–817.)

Patrick McCarthy on sitä mieltä artikkelissaan ”Sartre, Nizan and the dilemmas of Political Commitment” (1985) että Sartre kirjoitti *Mitä kirjallisuus on?* osittain vastauksena Nizanille ja hänen marxilaiselle kommunismille. Sartre ei, McCarthyn mukaan, ehkä nuoruusvuosinaan ollut niin epäpoliittinen kuin yleensä oletetaan, vaan

toimi jo silloin poliittisten näkemystensä ajamana. McCarthyn mukaan kirjailijan ja lukijan suhde on riippuvainen historiallisesta tilanteesta. Sitoutunut kirjailija kannustaa lukijaa kohtelemaan muita yhteiskunnan jäseniä päämääränä. *Mitä kirjallisuus on?* -teoksessa näkyy Sartren poliittinen näkemys kristallisoituneena nuoruuden epävarmuuden jälkeen, ja siinä Sartre lähestyy McCarthyn mukaan Nizanina ajattelussaan. Sartre puolustaa näkemystään kirjailijan ja lukijan suhteesta stalinistista kirjallisuuskäsitystä vastaan. (McCarthy 1985,191–201.)

Thomas Flynn kirjoittaa artikkelissaan ”Jean-Paul Sartre” (2013), miten Sartren sitoutuneen kirjallisuuden käsite tuli ensimmäisen kerran esille Sartren artikkeleissa *Les Temps modernesin* ensimmäisissä julkaisuissa, mutta käsitteen pohja löytyy jo *L’imaginaire*’sta. Siinä Sartre esitteli ajatuksensa taiteesta lahjan antamisena, sekä ajatuksensa siitä erityisestä suhteesta taiteilijan ja yleisön välillä, mikä synnyttää taideteoksen. Flynn toteaa, että Sartre kokoaa *L’imaginairesin* ajatukset *Mitä kirjallisuus on?* -teokseen, ja myöhemmin vielä tarkentaa niitä *Cahiers pour une morale*’ssa. Niissä Sartre selventää ajatustaan kirjailijan ja lukijan vapauksien yhdessä synnyttämästä teoksesta, sekä siitä miten teoksen pohjana on jokin poliittisesti merkityksellinen seikka, jonka kirjailija antaa lahjana lukijalle.

Sartren kirjallisuusteoriaa on käytetty myös pro gradu -tutkielmissa. Jussi Pajukangas kirjoitti vuonna 2012 maisterintutkielman *Eksistentiaalisuus Juha Mannerkorven novellikokoelmassa Sirkkeli*, jossa hän lähestyi aihetta Sartren kirjallisuusteorian kautta.

Aikaisempi tutkimus Sartresta on mielenkiintoista ja valaisevaa, mutta haluan sen lisäksi ja sitä apuna käyttäen tuoda esiin tarkemman ja laajemman kuvan sitoutuneen kirjallisuuden käsitteestä kokonaisuudessaan. Haluan tuoda esille kokonaiskuvan Sartren ajatuksista *Mitä kirjallisuus on?* -teoksessa, koska aikaisempi tutkimus on keskittynyt enemmän joko kirjailijan tehtävään, tai Sartreen henkilönä, mutta kokonaiskuva sitoutuneesta kirjallisuudesta on jäänyt vähemmälle huomiolle. Pyrin omassa tutkimuksessani tuomaan esille sekä kirjailijan että lukijan osuudet sitoutuneen kirjallisuuden synnyssä, ja lisäksi tarkastelen muiden taiteenlajien sitoutumista.

Tarkastelen näitä kaikkia Sartren ajattelun peruskäsitteiden ja historiallisen kontekstin kautta.

1.3. Tutkimuskysymys

Tutkielmassani tarkastelen Sartren *Mitä kirjallisuus on?* -teosta. Tutkin, miten Sartre muotoilee teoksessaan kirjailijan; kuka on kirjailija ja kenet voidaan määritellä kirjailijaksi. Tutkin etenkin sitä, miten Sartre määrittelee kirjailijan tehtävän. Tarkastelen mitä sitoutuneen kirjailijan kuuluu tehdä, jotta hän olisi sitoutunut. Tutkin lisäksi sitä, mitä sitoutuminen tarkoittaa käytännössä. Tarkastelen teoksen vastaanottajaa, lukijaa, sekä sitä, millaisena Sartre näki lukijan roolin sitoutuneessa kirjallisuudessa. Tarkastelen näitä kaikkia sitoutuneen kirjallisuuden puolia Sartren ajattelun avainkäsitteiden kautta.

Pyrin tuomaan esille Sartren näkemyksen sitoutuneen kirjailijan tehtävästä ja sitoutuneen kirjallisuuden tarkoituksesta yhteiskuntaa muuttavana tekijänä. Tarkastelen sitä, miten historiallinen konteksti on vaikuttanut Sartren sitoutuneen kirjallisuuden käsitteeseen, sekä miten Sartre itse koki tietyn historiallisen hetken määrittävän kirjailijaa. Lisäksi tarkastelen muiden taiteenlajien kuin kirjallisuuden mahdollisuutta olla sitoutuneita. Pyrin tekemään Sartren sitoutuneesta kirjailijasta ja kirjallisuusteoriasta mahdollisimman kattavan analyysin sellaisena kuin hän ne esitteli teoksessaan *Mitä kirjallisuus on?*

Andrew Leak toteaa teoksessaan *Sartre* (2006), miten Sartren *Mitä kirjallisuus on?* on yksi hänen tunnetuimmista, mutta vähiten ymmärretyistä teoksistaan (emt. 80). Sartren kirjallisuusteoria on jäänyt hänen muun ajattelunsa ja proosakirjallisuutensa varjoon, vaikka terminä sitoutunut kirjallisuus on mielenkiintoinen ja ansaitsee lisätutkimusta.

Sartrea ei ole pidetty akateemisena kirjoittajana, vaan häntä on enemmän lähestytty kaunokirjallisuuden kirjoittajana. Hän esitti ajatuksena usein epäteoreettisesti, sekä epäjärjestelmällisesti, minkä lisäksi hänen ajattelunsa oli avoimen poliittista. Sartre ajatteli itsekin olevansa ennen kaikkea kirjailija ja yhteiskuntakriitikko, ei niinkään akateemisen filosofian edustaja. Pyrin myöhemmin esittämään, että sitoutunut

kirjallisuus on ennen kaikkea yhteiskunnallinen ja poliittinen termi, ei niinkään kirjallisuusteoreettinen.

1.4. Tutkielman rakenne

Tutkielmani toisessa luvussa etenen Sartren ajattelun ja historiallisen kontekstin esittelyyn kautta hänen tuotantonsa sekä ajattelunsa peruskäsitteiden käsittelyyn. Ensimmäiseksi tarkastelen Sartren elämän vaiheita painottaen aikaa ennen *Mitä kirjallisuus on?* -teoksen kirjoittamista, pyrkien näin hahmottamaan niitä kehityskulkuja, jotka johtivat sen syntyyn. Toinen maailmansota vaikutti vahvasti Sartreen ja pyrin tuomaan esille sen vaikutuksen myös sitoutuneen kirjallisuuden käsitteen syntyyn. Sartren ajattelussa näkyi sodan jälkeen muutos, joka johti hänen ajattelunsa politisoitumiseen. Lisäksi tarkastelen hieman Sartren laajaa tuotantoa ja hänen tärkeimpien teostensa merkityksiä ja vaikutuksia. Tuon esille sen, että Sartren ajattelu tuli suurelle yleisölle tutuksi ennen kaikkea hänen kaunokirjallisten teoksiensa kautta.

Seuraavaksi pyrin tuomaan esille ne käsitteet, joiden kautta sitoutunutta kirjallisuutta pystyy ymmärtämään. Tärkeimpänä niistä käsitteistä tarkastelen vapautta, minkä lisäksi esittelen tilanteen, huonon uskon sekä estetiikan käsitteiden perusteet sellaisina kuin ne ilmenevät Sartren varhaisessa tuotannossa. Pyrin osoittamaan, miten Sartren ajattelun peruspilarit ovat myös hänen kirjallisuusteoriensa pohjana. Vapaus leimaa koko Sartren ajattelua, kaikkia siihen liittyviä elementtejä, ja sen kautta voi pyrkiä ymmärtämään koko hänen ajatteluaan.

Tarkastelen toisessa luvussa vapauden käsitteen kautta kaikkia muita Sartren ajattelun teemoja. Pyrin osoittamaan, että Sartren ajattelussa tietoisuuden vapaus ja tekeminen ovat sen ajatuksen taustalla, että ihminen voi paljastaa maailman ominaisuuksia. Huono usko on jokin sellaista, minkä avulla ihminen peittää oman vapautensa, sekä mahdollisuutensa toimia maailmassa vapauden vaatimalla tavalla. Taiteellinen toiminta on yksi tärkeimmistä tällaisen toiminnan muodoista ja välineistä todellisuuden paljastamisessa. Tarkastelen tätä ajatusta kautta koko luvun.

Kolmannessa luvussa analysoin *Mitä kirjallisuus on?* -teoksen luomaa kuvaa sitoutuneesta kirjailijasta ja lukijasta, sekä sitoutunutta kirjallisuutta sellaisena kuin Sartre sen siinä esittää. Pyrin käsittelemään sitoutumista sekä kirjailijan että lukijan näkökulmasta ja osoittamaan, että Sartren sitoutunut kirjallisuus pohjaa hänen eksistentialismiinsa, sekä hänen ajatuksiinsa yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta. Luvun loppupuolella tutkin Sartren suhtautumista muihin taiteenlajeihin ja niiden mahdollisuuteen olla sitoutuneita.

Käsittelen kolmannessa luvussa Sartren näkemystä edeltävistä kirjailijoista verrattuna oman aikansa kirjailijoihin, sekä toisen maailmansodan vaikutusta siihen muutokseen, jonka Sartre näkee kirjailijoiden tehtävässä. Pyrin tuomaan esille Sartren näkemyksen siitä, miten sitoutunut kirjailija on sidottu omaan aikaansa, sekä sen, miten kirjailijan pystyy alkaa paljastamaan aikansa epäkohtia vasta, kun ymmärtää tämän sidonnaisuuden.

Lopuksi käsittelen teoksen saamaa vastaanottoa ja sitoutuneen kirjallisuuden käsitteeseen kohdistettua kritiikkiä. Pyrin osoittamaan, että Sartren kirjallisuusteoria sai osakseen kritiikkiä etenkin sen tiukan rajauksen vuoksi, missä sitoutumisen ulkopuolelle jäivät melkein kaikki muut kirjallisuuden ja taiteenlajit paitsi proosakirjallisuus.

2. SARTRE

2.1. Kuka oli Sartre?

Jean-Paul Sartre syntyi 21.6.1905 Pariisissa Jean-Baptiste Sartren ja Anne-Marie Schweitzerin ainoaksi yhteiseksi lapseksi. Perhe oli hyvin toimeentulevista keskiluokkaisista taustoista. Jean-Baptiste oli laivaston luutnantti ja kuoli sairasteltuaan pitkään Sartren ollessa vasta 15 kuukauden ikäinen. Isänsä kuoleman jälkeen Sartre muutti äitinsä kanssa isovanhempiensa luokse asumaan, missä he asuivat siihen saakka, kunnes Anne-Marie meni uudelleen naimisiin. (Lehtinen 2002, 185–186.)

Sartre kävi koulua ensin Pariisissa ja sen jälkeen La Rochellessa. Hän valmistui maineikkaasta École Normale Supérieuresta vuonna 1929. Siellä hän tapasi elämäkumppaninsa Simone de Beauvoirin, jonka kanssa hän vietti vapaassa suhteessa koko aikuisikänsä. Opiskellessaan École Normale Supérieuressä sekä Sorbonnessa Sartre tapasi paljon ihmisiä, jotka vaikuttivat hänen elämäänsä ja ajatteluunsa, kuten Raymond Aron, Maurice Merleau-Ponty, Simone Weil, Emmanuel Mounier, Jean Hippolyte, ja Claude Lévi-Strauss. (Lehtinen 2002, 188–190.)

Valmistuttuaan Sartre työskenteli filosofian opettajana monilla eri paikkakunnilla vuosina 1931–1945. Poikkeuksena oli vuosi 1939, jolloin Sartre kutsuttiin palvelemaan rintamalle sääpalvelujoukkoihin. Sartre palveli sääpalvelujoukoissa yhdeksän kuukautta, joiden aikana hän kirjoitti ahkerasti päiväkirjaa. Päiväkirjoissa hän kävi läpi nykyistä ja sotaa edeltävää elämäänsä. Kirjoja kertyi yhteensä viisitoista kappaletta, joista viisi säilynyttä julkaistiin Sartren kuoleman jälkeen nimellä *Les Carnets de la drôle de guerre* (*Hassun sodan päiväkirja*). (Cohen-Solal 1992, 176.)

Sartre jäi sotavangiksi 1940 ja kirjoitti vankeudessa pääteostaan *L'Être et le Néant* (*Oleminen ja ei-oleminen*). Hän vapautui sotavankeudesta vuonna 1941 ja jatkoi sen jälkeen työtään opettajana. (Lehtinen 2002, 191–192.)

Sartre toi myöhemmin esille sen, miten sota-aika oli hänelle vahvasti elämää jakava ajanjakso. Sitä se oli varmasti useille muillekin sodan kokeneille, mutta Sartre koki, että myöhempi Sartre ei oikeastaan tunnistanut sotaa edeltävää Sartrea. Etenkin aika, jonka Sartre vietti sotavankeudessa, oli hänen mukaansa se hetki, joka vahvasti jakoi elämän kahteen osaan, aikaan ennen ja jälkeen sodan. (Leak 2006, 41–58.)

Vapauduttuaan sotavankeudesta Sartre liittyi vastarintaliikkeeseen, joskaan hänen roolinsa ei siinä missään vaiheessa ollut kovin suuri. Sartre koki, että nyt oli aika toimia, ei kirjoittaa. Hän liittyi pieneen ryhmittymään nimeltä *Socialisme et Liberté*, joka koostui enimmäkseen opettajista, luennoitsijoista ja opiskelijoista. *Socialisme et Libertén* yksinkertainen päämäärä oli vastustaa natsihallintoa. Ryhmän toiminta kuitenkin hiipui ensimmäisen toimintavuotensa aikana, niin kuin tällaisille pienille vastarintaryhmittymille usein kävi. Ryhmän toiminnan lopahtamisen jälkeen Sartre keskittyi jälleen kirjoittamaan omia töitään, mikä näkyi sotavuosien tuotteliaana kautena. Sartre kanavoi vastarinnan kirjoittamiseen. (Leak 2006, 41–58.)

Sodan jälkeen eksistentialismista tuli älymystön muotifilosofiaa. Sartre jäi pois opettajan työstään ja alkoi kirjoittaa artikkeleita lehteensä *Les Temps modernes*, jonka perusti vuonna 1945. Se näkyi yhä kasvavana eksistentialismin suosion nousuna. (Lehtinen 2002, 191–192.) *Les Temps modernesin* ytimen muodostivat Sartre, Beauvoir, Aron ja Merleau-Ponty, jotka olivat ystäviä jo kouluajoilta. Ensimmäiseen lehteen, joka ilmestyi lokakuussa 1945, Sartre kirjoitti tekstin ”Présentation”, joka voidaan nähdä sitoutuneen kirjallisuuden alkusoitoksi. ”Présentationissa” Sartre kirjoitti, miten aikaisempien sukupolvien kirjailijat, esimerkkeinä hän mainitsee Voltairen ja Zolan, olivat nousseet vastustamaan oman aikansa epäoikeudenmukaisuutta. Saman olisi pitänyt toistua Ranskan miehitysajan aikana. Miehitysajan olisi pitänyt opettaa sen kokeneita kirjailijoita ottamaan vastuuta, sekä tuomaan esille sota-ajan epäoikeudenmukaisuuksia. (Leak 2002, 71–72.)

Sitoutuneen kirjallisuuden käsitteen avulla Sartre esitteli uuden kirjailijan tyyppin, jonka tehtävänä oli kirjoittaa aikalaisilleen, paljastaa yhteiskunnan vääryydet, sekä kritisoida

samalla perinteistä keskiluokkaista kirjallisuutta. Leak tuo omassa teoksessaan esille sen, miten sitoutunut kirjallisuus voidaan nähdä Sartren oman, vastaheränneen poliittisen ja sosiaalisen toiminnan ytimenä. *Mitä kirjallisuus on?* käsittelee sitoutunutta kirjallisuutta tavalla, jossa Sartre määrittelee mitä kirjallisuuden pitää olla; toimintaa, paljastamista ja sitä kautta muuttamista. Sitoutunut kirjailija on osa omaa aikaansa, eikä sitä pääse karkuun. Kunhan kirjailija ymmärtää tämän sitoutumisen omaan aikaan, hän voi alkaa paljastamaan sen eri puolia. Kirjailija on näin sidottu osaksi omaa historiallista hetkeään, aivan kuten Sartre oli sidottu omaan todellisuuteensa sodan jälkeen; hetkeen, jossa näkyi vahvasti sotavankeuden ja Ranskan miehitysjän kokemukset. (Leak 2002, 79–81.)

Ranskan toipuessa miehityksestä ja palatessa pikkuhiljaa normaaliin elämään, Sartren kirjoituksia alettiin myös kritisoida etenkin kommunistien toimesta. Hänen filosofiaansa kritisoitiin epätoivon filosofiaksi. Kommunistien aikakauslehdessä *Actionissa* julkaistiin sarja artikkeleita, joissa Sartrea syytettiin nuorison turmelemisesta moraalittomilla ajatuksilla ja pessimismillä. Kommunistit väittivät Sartren ajattelun hylkäävän solidaarisuuden ja yhteiskunnallisen vastuun, minkä nähtiin johtavan poliittiseen välinpitämättömyyteen. Samoista syistä myös katolinen oikeisto syytti Sartren filosofian pessimistisen ihmiskuvan johtavan moraalisten arvojen murenemiseen. *L'Existentialisme est un humanisme (Eksistentiaalismin on humanismia)* syntyi Sartren puolustuspuheena kommunistien syytöksiä vastaan pitämien luentojen pohjalta vuonna 1946. Sartren henkilökohtaiset valinnat Simone de Beauvoirin kanssa johtivat siihen, että hänet nähtiin normien vihollisena, joka ei välitä moraalikysymyksistä lainkaan. Sartre ei itse väittänyt filosofiansa olevan vailla moraalia, päinvastoin hän pyrki löytämään moraalin, joka ei edellyttänyt mitään ulkopuolista sanelijaa. Sartren mukaan moraaliksi oli mahdollista löytää ihmisestä itsestään. (Leak 2002, 72–73, Lehtinen 2002, 205.)

Sartren alkuaikojen ajattelulle oli tyypillistä puolustaa viimeiseen asti yksilön vapautta sekä pitää marxilaisuutta vapaudenvastaisena filosofiana ja käytäntönä. Sitten Sartre kääntyi itse marxilaiseksi ja piti sitä ainoa oikeana oman aikansa filosofiana. Kylmän sodan alussa Sartre oli Neuvostoliiton puolella ja hyvin amerikkavastainen. Hän julkaisi poliittisia artikkeleitaan *Les Temps modernes*'ssa ja vaikutti yhteiskunnalliseen keskusteluun. Sartren marxilaisia näkemyksiä ja poliittista identiteettiä pidettiin

sekavana, eikä mitenkään johdonmukaisena. Lopulta 1970-luvulla Sartre hylkäsi marxilaisuuden, mutta säilyi loppuun asti vasemmistolaisena. Toisaalta Sartren mukaan ihmisellä on aina vapaus, oikeus, mahdollisuus ja joskus jopa velvollisuus valita uusi rooli, tai olemisen tapa. Lehtisen mukaan tässä korostuu Sartren aikakauden älyköille tyypillinen dilemma: rimpuilu luovuuden ja poliittisen sitoutumisen välillä. ”Onko oikein moraalisesti keskittyä kirjalliseen tai filosofiseen tuotantoon aikana, jona taistelemalla sortoa ja epäoikeudenmukaisuutta vastaan voisi osallistua inhimillisen kärsimyksen lievittämiseen” (Lehtinen 2002, 216).

Sartren näkemyksen mukaan kirjailijoiden ja filosofien tehtävä oli osallistua aktiivisesti yhteiskunnalliseen keskusteluun. Sartre kritisoi aikansa vallitsevia porvarillisia normeja, vastusti Vietnamin ja Algerian sotaa ja tuki vuoden 1968 opiskelijaliikettä. Hän toimi kuolemaansa, vuoteen 1980, asti yhteiskunnallisen protestin keulahahmona. (Lehtinen 2002, 193.)

2.2. Tuotanto

Sartre ei nähnyt itseään akateemisen filosofian edustajana, vaan ennen kaikkea kirjailijana ja yhteiskuntakriitikkona. Hän esitteli ajatuksiaan filosofisen tuotannon rinnalla useissa julkaisemissaan näytelmissä ja kaunokirjallisessa tuotannossaan. Sartren kirjallinen tuotanto alkoi 1930-luvulla, jolloin Sartre kirjoitti monia tutkielmia, joihin otti vaikutteita Edmund Husserlin fenomenologiasta. Sotavankina ollessaan Sartre kirjoitti filosofisen pääteoksensa *L'être et le Néant, (Oleminen ja ei-oleminen)* joka ilmestyi vuonna 1943. Teoksessa Sartre esitteli eksistentiaalisen ihmiskäsityksensä, olevan-itselleen ja olevan-itsessään. (Lehtinen 2002, 196–197.)

L'être et le Néant tuo esille filosofisessa muodossa Sartren pettymyksen tunteet sodan aikana. Teokseen sisältyy vahva usko ihmisen vapauteen, mutta myös ihmisenä olemisen traaginen puoli, joka ilmenee siinä, että kaikki ihmisen toimet ovat perustavalla tavalla turhia ja sellaisiksi jäävät. Siitä huolimatta ihminen pyrkii kohti parempaa, eikä ole tyytyväinen siihen mitä on, vaan etsii aina jotain sellaista, mitä hänellä ei ole. (Lehtinen 2002, 199.)

Annie Cohen-Solal tuo teoksessaan *Sartre* (1992) esille sen, miten Sartren yksi määrittävä luonteenpiirre oli hyvin ankara itsekritiikki tekemisiään kohtaan jälkeenpäin. Sota-aika oli Sartrelle yksi merkittävä pysähdyksen hetki, arvioinnin aika siihen asti eletystä elämästä, sekä uutta identiteettiä luova keskeytys. Hetki, jolloin oli mahdollista tehdä tilannearvio sekä politiikan että filosofian osalta. Sota-ajan päiväkirjoissaan Sartre pohti paljon historiallisuuden käsitettä, sekä vallitsevan sotatilan vaikutusta aikakautensa historiallisuuteen. Hän kritisoi myös omaa aikaisempaa epäpoliittisuuttaan. (Cohen-Solal 1992, 177.) Sodan jälkeen Sartren jokainen kirjoitus tähtäsi yhä enemmän poliittiseen sitoutumiseen ja toimintaan. (Cohen-Solal 1992, 341.)

Sartren yleistajuisin ja suosituin filosofinen teos on tutkielma *L'Existentialisme est un humanisme* (*Eksistentialismikin on humanismia*), joka ilmestyi vuonna 1946. Sitä on pidetty Sartren tuotannon tärkeänä teoksena, jopa siinä määrin, että sitä on ajateltu Sartren viimeiseksi sanaksi eksistentialismista. Siinä Sartre kirjoittaa kuuluisan lauseensa ”Olemassaolo edeltää olemusta”. Lehtinen tuo esille sen, että Sartre ei tarkoita edeltävää lausetta eksistentialismin yhteenvedoksi, vaan vain sitä, että ihminen luo olemuksensa tyhjästä ja vasta elämä määrittelee sen, mikä hän on, kun taas esineet ovat alusta lähtien sitä mitä ovat. (Lehtinen 2002, 204.)

Sartre oli 1930-, 1940- ja 1950 -luvuilla tuottelias kirjoittaja, jolloin häneltä julkaistiin sekä kaunokirjallisia että filosofisia teoksia runsaasti. Filosofiset teokset ja esseet tuona aikana olivat *L'imagination* (1936), *La transcendance de l'égo* (1937) (*Minän ulkoisuus: Fenomenologisen kuvauksen hahmotelma*, suomennos Antti Kauppinen 2004), *Esquisse d'une théorie des émotions* (1939), *L'imaginaire* (1940), *L'être et le Néant* (1943), *Réflexions sur la question juive* (1946), *L'existentialisme est un humanisme* (1946) (*Esseitä: 1: Eksistentialismikin on humanismia; Juutalaiskysymys*, suomennos Aarne T. K. Lahtinen ja Jouko Tyyri 1965), *Critiques littéraires* (1947), *Qu'est-ce que la littérature?* (1948) (*Mitä kirjallisuus on?*, suomennos Pirkko Peltonen ja Helvi Nurminen 1967), *Situations III* (1949), *Existentialisme et émotions humaines* (1957), sekä *Question de méthode* (1957). Kaunokirjallisia teoksia, elämäkertoja sekä näytelmiä olivat muun muassa *La nausée* (1938) (*Inho*, suomennos Juha Mannerkorpi 1947), *Le*

mur (1939) (*Muuri*, suomennos Maijaliisa Auterinen ja Jorma Kapari 1966), *Bariona, ou le fils du tonnerre* (1940), *Les mouches* (1943), *Huis clos* (1944) (*Likaiset kädet; Suljetut ovet*, suomennos Toini Kaukonen, Marja Rankkala 1966), *L'âge de raison* (1945), *Le sursis* (1945), *La putain respectueuse* (1946), *Morts sans sépulture* (1946), *Baudelaire* (1946), *Saint Genet, comédien et martyr* (1952) sekä *L'affaire Henri Martin* (1953).

Myöhemmin Sartren julkaisunopeus hieman hiljeni. Vuonna 1960 julkaistiin Sartren myöhäisvaiheen filosofinen pääteos *Critique de la Raison dialectique* (*Dialektisen järjen kritiikki*). Siitä oli tarkoitus tulla kaksiosainen, mutta jälkimmäinen osa julkaistiin osittain keskeneräisenä postuumisti vuonna 1985. *Critique de la Raison dialectique*'ssa Sartre jatkoi ajatustensa kehittelyä. Vapaus käsitteenä ilmeni siinä jonkin verran eri tavalla kuin aikaisemmissa teoksissa; vapaus ei enää ollut niin yksilökeskeinen kuin aiemmin Sartren ajattelussa, vaan se sai yhteiskunnallisemman sävyn. Teoksessa Sartre kirjoittaa, kuinka luokkataistelun historia on yhteydessä yksilön vapauteen. Sartre halusi näin ollen viedä eksistentialismiaan marxilaiseen suuntaan ja kehitti uutta marxilaista eksistenssifilosofiaa. Joidenkin näkökulmien mukaan Sartren *Critique de la Raison dialectique*'ssa kehittelemä marxilainen eksistenssifilosofia oli kuolinisku eksistentialismille. (Lehtinen 2002, 212–214.)

Sartren 1960-luvulla ja sen jälkeen (osa postuumisti) julkaistuja teoksia olivat muun muassa *Critique de la Raison dialectique* (1960, 1985), *Les Mots* (1964) (Sanat, suomennos Raili Moberg 1965), *Situations IV: Portraits* (1964), *Situations V: Colonialism and Neocolonialism* (1964), *Les Troyennes* (1965), *L'idiot de la famille* (1971–72), *Politique et Autobiographie* (1976), *Cahiers pour une morale* (1983), *Lettres au Castor et à quelques autres* (1983), *Les carnets de la drole de guerre* (1984) sekä *Vérité et existence* (1989).

Sartren kaunokirjallinen tuotanto on suurelle yleisölle tutumpaa kuin hänen filosofinen kirjallisuutensa. Sartrelle myönnetty Nobel-palkinto tuli juuri kirjallisista ansioista, ei filosofisista. Sartre käsittelee kuitenkin myös kaunokirjallisissa teoksissaan eksistentialisminsa ydintä, ihmisen osaa tuomittuna vapauteen. ”Hän ei voi paeta vapauttaan ja vastuutaan auktoriteettien selän taakse eikä syyttää vääristä valinnoistaan

onnettomia olosuhteita. Sartren ihminen elää absurdissa maailmassa vailla Jumalaa ja vailla toivoa” (Lehtinen 2002 218).

Sartren ensimmäinen kaunokirjallinen teos *Inho* julkaistiin vuonna 1938. Se aloitti Sartren kirjallisen uran menestyksen ja vakiinnutti hänen paikkansa Ranskan älymystön johtohahmona. Tämän lisäksi Sartre kirjoitti monia kaunokirjallisia teoksia, sekä näytelmiä, joissa hän usein käsittelee vastuullisen poliittisen toiminnan aiheuttamia ristiriitoja. Lisäksi Sartre tarkasteli yhteiskunnallisia ilmiöitä useissa esseissään ja artikkeleissaan. (Lehtinen 2002, 221–222.)

2.3. Sartren ajattelun lähtökohtia

Seuraavaksi esittelen Sartren ajattelun peruskäsitteitä, joiden kautta pyrin tarkastelemaan Sartren kirjallisuusteoriaa myöhemmässä luvussa. Vapaus, situaatio ja huono usko ovat sellaiset käsitteet, joita ilman sitoutunutta kirjallisuutta ei voi tulkita siten kuin Sartre sen on tarkoittanut. Lisäksi Sartren estetiikan käsitteen esittelyn kautta pyrin osoittamaan sen, miksi Sartre koki proosakirjallisuuden yliverlaisena muihin taiteenlajeihin nähden silloin kun tarvittiin sitoutumista.

2.3.1. Vapaus ja tietoisuus

Esa Saarinen määrittelee kirjassaan *Sartre. Pelon, inhon ja valinnan filosofia* (1983) Sartren eksistentialismin kulmakiveksi käsitteen vapaus. Sartren filosofia on vapauden filosofiaa ja sitoutuneen kirjallisuuden käsitteen perusta löytyy hänen vapauskäsitteestään. Jotta voisi ymmärtää Sartren radikaalisti vapaata tietoisuutta, täytyy ensin hieman tutustua siihen, mitä Sartre tarkoittaa tietoisuudella.

Saarinen tuo esille teoksessaan sen, kuinka Sartre lainaa Hegeliltä käsitteet oleva-itsessään ja oleva-itselleen. Sartrelle tietoisuus on joko oleva-itsessään, tai oleva-itselleen, jotka intuitiivisesti voi erotella toisistaan esineeksi (ei-tietoinen olento) ja ihmiseksi (tietoinen olento), mutta joita Sartre ei kuitenkaan lopullisesti määrittele koskemaan tiettyjä olevaisen lajeja. Oleva-itsessään ei tiedä olevansa olemassa, se ei pyri päämääriin,

eikä kohdista huomiotaan mihinkään. Se on kiinteä, passiivinen ja reagoimaton. Se vain on olemassa. Sartren sanoin: oleva-itsessään on itsessään. (Saarinen 1983, 52–61.)

Oleva-itselleen taas tiedostaa olevansa olemassa. Tietoisuus on aina tietoisuutta jostakin, tietoisuutta todellisuudesta ja maailmasta. Tietoisuus suuntautuu kohti ulkopuolista todellisuutta ja on aina intentionaalista. Intentionaalisuus solmii tietoisuuden maailmaan. Sartren ajattelussa intentionaalisuus on tärkeässä osassa. Intentionaalisuus on perustava osa Sartren ihmiskäsitystä ja sillä on hänelle syvä ontologinen merkitys. Tietoisuuden ontologiseen rakenteeseen liittyy aina viittaus sen ulkopuoliseen maailmaan. Tietoisuutta ei siten voida tarkastella minään erillisenä osana, vaan se muodostaa kiinteän kokonaisuuden ulkopuolisen todellisuuden kanssa. Tietoisuuden ja maailman välillä ei voi olla mitään erottavaa rajaa, koska kumpikaan ei voi olla olemassa ilman toista. (Saarinen 1983, 66–69.)

Tietoisuus on aina tietoisuutta jostakin muusta kuin se itse. Jos ihminen tarkastelee itseään, omaa tietoisuuttaan, hän ei Sartren mukaan kuitenkaan tavoita sitä, mikä katsotaan subjektiiviseksi tietoisuudeksi. Tarkkaileva minä ei ole sama kuin tarkkailemani minä. Tietoisuutta ei voi määritellä oman tietoisuuden intentionaaliseksi objektiksi. Sartre tuo esille käsitteen pre-reflektiivinen tietoisuus. Tämän avulla tietoisuus pystyy saavuttamaan tietoisuuden itsestään ilman että siitä tulee objekti. Pre-reflektiivinen tietoisuus on kaiken tietoisuuden alku. Se on säilyttänyt subjektiivisen luonteensa, koska ei ole ehtinyt muodostua minkään objektiksi. (Saarinen 1983, 66–69.)

Toisin kuin olevalla-itsessään, ihmisellä ei ole ennalta määriteltyä olemusta, hän on eimitään. Kun olevalla-itsessään essentia edeltää niiden eksistenssiä, olevalla-itselleen on toisinpäin. Ihmisellä (olevalla-itselleen) ei ole mitään etukäteen määrättyä olemusta tai minuutta, vaan vasta ihmisen elämä synnyttää hänen olemuksensa. Koska ihmisellä ei ole ennalta määrättyä olemusta, hän on vapaa tekemään ja olemaan mitä haluaa. Ihminen pystyy oman ajattelukykynsä avulla suuntaamaan tietoisuutensa kohteisiin ja antamaan asioille merkityksen. Se aiheuttaa ihmisessä ahdistusta, koska tämä vapaus antaa asioille merkitykset, asettaa ihmisen myös vastuuseen jokaisesta teostaan ja ajatuksestaan. (Saarinen 1983, 67–75.)

Oleva-itsessään ei voi olla vapaa, koska se on mitä on. Oleva-itselleen taas on vapaa. Vapaus pakottaa ihmisen toimimaan pelkän olemisen sijaan, koska vapaus on yhtä kuin tyhjiys sisimmässä. Tällainen todellisuus on itsensä valitsemista. Sartren mukaan mikään ei voi pelastaa ihmistä vapaudelta, vaan hänet on hylätty siihen. Koska tietoisuus on eimitään, tyhjiyttä, sen on pakko suuntautua pois siitä tyhjiydestä. Tietoisuus suuntautuu johonkin itsensä ulkopuolelle ja samalla valitsee päämääräänsä vapaasti. Oleva-itselleen, inhimillinen tietoisuus, on ikuista liikettä ja jatkuvia valintoja. (Sartre 2003, 535.)

Saarinen tuo kirjassaan esille sen, miten Sartre hylkää Descartesin muotoileman tietoisuuskäsitteen. Sartren ajatuksena ei ollut kartesiolainen *ajattelen, siis olen*, vaan *ajattelen, siis tietoisuuteni objektina on olemassa* (Saarinen 1983, 81.) Sartren mukaan cogiton ulkopuolella olevat esineet ovat todennäköisiä. Sen avulla ihminen tavoittaa paitsi itsensä, myös muut, ja on noista muista yhtä varma kuin itsestä. Toiset ovat subjektiivisen tietoisuuden olemassaolon ehtona. Tietoisuus ei ole mitään, elleivät muut pidä häntä sellaisena.

Jotta minusta voitaisiin sanoa jotain edellyttää että joudun tekemisiin muiden kanssa. Muut ovat välttämättömiä olemassaololleni ja sille tiedolle mikä minulla itsestäni on. Näin siis minuuteni paljastaa minulle samalla kertaa toisen, joka on kuin vapaus, ei ajattele eikä tahdo kuin minun myötäni tai minua vastaan. (Sartre 1965, 29–30.)

Sartren mukaan inhimillinen tietoisuus on tuomittu vapauteen. Vapaus on Sartren mukaan ontologista, eikä sitä voi paeta. Vapautta ei rajoita muu kuin itse vapaus. (Sartre 2003, 494.) Koska ihminen on tuomittu vapauteen, hän on samalla tuomittu toimimaan. Vapaus ilmenee toiminnassa, siinä valinnassa, jonka tietoisuus tekee sillä hetkellä, kun suuntautuu johonkin itsensä ulkopuoliseen asiaan. Tämä tietoisuuden intentionaalisuus on aina tarkoituksellista valintaa, eikä se koskaan tapahdu vahingossa. (Sartre 2003, 487.)

Sartren mukaan valinta on tietoisuuden ominaisuus, jolta ei voi välttyä. Valinta ja tietoisuus toimivat yhdessä; kumpaakaan ei voi olla olemassa ilman toista. (Sartre 2003, 517.) Valintaan liittyy kuitenkin aina se tilanne, missä valinta tehdään. Tietoisuus on täten

aina myös tiluatiussa. Valintoja on erilaisia, joista perimmäinen on valinta elämän ja kuoleman välillä. Lisäksi tietoisuus voi valita vapauden ja huonon uskon välillä. Tällaiset kahden vaihtoehdon väliset valinnat ovat perusvalintoja, joiden jälkeen seuraa vain uusia valintoja.

2.3.2. Situaatio

Vaikka ihminen on radikaalisti vapaa, on olemassa asioita, jotka ovat lopullisesti vapauden ulottumattomissa. Ihminen ei voi vaikuttaa esimerkiksi siihen, missä ja milloin on syntynyt, vaan ne ovat asioita, joiden ominaisuuksia ei ole itse valinnut. Ne ominaisuudet ovat tulleet ulkoapäin, ilman, että niihin on itse voinut mitenkään vaikuttaa. Sartre kutsuu tätä vapaudeksi tiluatiussa.

Situaatioon liittyy asioita, joille ei voi mitään. Sartre kutsuu sitä faktisuuden käsiteeksi. Faktisuus on jotain sellaista, joka sitoo tietoisuuden maailmaan. Faktisuus määrittää ne vapauden rajat, joita ei voi muuttaa. Tällaiset ulkoapäin tulleet ennakkoehdot rajoittavat tietoisuuden vapautta. Todellisuus pyrkii lisäksi rajoittamaan inhimillisiä suunnitelmia ja toimintoja. Sartre kutsuu tätä todellisuuden vihamielisyystekijäksi. Situaatio rakentuu todellisuuden vihamielisyystekijän ja vapauden ristivedossa. Ihminen ei pääse pakoon ja on sidottu joihinkin tiluatiion ehtoihin, hän on aina kuitenkin radikaalisti vapaa. Tietoisuus voi projektoitua tiluatiion yli ja valita itse ne päämäärät ja merkitykset, joita antaa tiluatiolle. Situaatioon sisältyvät tosiasiat näyttävät ainoastaan osana inhimillistä todellisuutta. Vasta siinä vaiheessa, kun tietoisuus itse antaa arvot ja merkitykset asioille, todellisuus määrittyy lopullisesti. (Saarinen 1983, 157–161.)

Sartren mukaan ihminen ei pääse eroon vapaudestaan valita, vaikka faktisuus ja todellisuuden vihamielisyystekijä näyttävät rajoittavan sitä. Tietoisuudella säilyy aina vapaus valita merkitykset asioille. Tämä aiheuttaa sen, että yksilö on vastuussa kaikesta, sillä merkityksiä ja arvoja ei ole olemassa muuten kuin inhimillisen tietoisuuden, yksilön, kautta. (Saarinen 1983, 161.)

Sartren eksistentialismi on äärimmilleen vietyä henkilökohtaisen vastuun vaatimusta. Sartren ajattelussa korostuu se, ettei ole olemassa mitään auktoriteettia, mikä ilmoittaisi minkälainen ihmisen tulisi olla, tai mitä hänen tulisi tehdä elämällään. Ei ole mitään objektiivisia normeja, tai sääntöjä, vaan kaikki on kiinni ihmisestä itsestään. Ihmisen täytyy itse päättää, mitkä normit ja säännöt valitsee elämäänsä. (Saarinen 1983, 164.)

Sartre ei kuitenkaan jätä ihmistä radikaalissa vapaudessaan vaille moraalia, vaikka sitä ei voida suoraan löytää hänen ontologiastaan. Hän hahmottelee kirjoituksessaan *Eksistentialismikin on humanismia* polun, jota seuraamalla löytää eksistentialistisen etiikan sellaisena kuin Sartre sen näki. Torsti Lehtinen toteaa teoksessaan *Eksistentialismi. Vapauden filosofia* (2002), että Sartren mukaan ihminen on niin hyvä tai huono kuin hän itse itsensä tekee. Ihminen on tekojensa summa ja tilinpäätöksen kunkin elämästä voi tehdä vasta hänen kuoltuaan. Koska tietoisuus ei nykyisyydessä valitse tulevaisuuden tekojaan, eettisimmästäkään ihmisestä ei voida sanoa varmasti hänen tulevia pahoja tekojaan. Sartren eksistentialistinen moraaliperustuu siihen, että yksilön valinnat vaikuttavat muihin ihmisiin. Tässä hän lähestyy Immanuel Kantin kategorista imperatiivia. Sartre katsoo, että valitessaan yksilö valitsee koko ihmislajin puolesta. Yksilö määrittelee omilla teoillaan, minkälainen ihminen lajina on. Teot määrittävät ihmisen. (Lehtinen 2002, 203–204.)

2.3.3. Vapaus, aika ja arvot

Saarinen tuo teoksessaan esille sen, miten ajan rakenne kietoutuu syvällisesti Sartren vapauden ideaan. Tietoisuutta ympäröi ei-mikään joka suunnalta. Ei-mikään ympäröi menneisyyttä, koska tietoisuus ei ole identtinen menneisyydessä muodostuneen essentian kanssa. Nykyisyydessä ei-mikään ympäröi tietoisuutta, sillä nykyhetkessä tietoisuus on olemassa maailmassa, joka välttämättä on tietoisuuden ulkopuolella. Ei-mikään määrittelee myös tulevaisuuden, koska mikään ei takaa, että tietoisuus tulee olemaan sitä, mitä aikoo tulevaisuudessa olla. Tietoisuus ja ihmisyyys ovat aina vain ei-mitään. (Saarinen 1983, 140–146.)

Menneisyydessä tehdyt asiat ja teot ovat muuttumattomia ja tietoisuuden vapauden tavoittamattomissa. Tietoisuus nykyisyydessä ei voi niille enää mitään. Se, minkä tietoisuus voi vapaasti valita, on suhtautuminen noihin jo tehtyihin asioihin. Aikaisemmin tehdyt päätökset eivät määrittele mitä tapahtuu nykyisyydessä, koska ihmisellä on vapaus valita antaako niiden päätöksien olla edelleen sitovia, vai muuttaako niitä. Vapaus on erilaista sen jälkeen, kun on peruuttamattomasti tehnyt jotain. Silloin voi valita oman suhtautumisensa päätökseen, sekä sen, minkä merkityksen antaa sille päätökselle. (Saarinen 1983, 140–146.)

Sartren mukaan tietoisuudella on vapaus valita itse omat todellisuutta koskevat arvonsa. Saarinen toteaa, ettei Sartren ajattelussa mikään asia, kuten kuolema, sairaus, tai onnettomuus, ole mitään ennen kuin tietoisuus antaa sille vapaan valintansa kautta merkityksen. Tietoisuus luo itse arvot ja merkitykset, eikä niitä ole olemassa sinällään. Vasta siinä vaiheessa, kun tietoisuuden radikaalisti vapaa valinta luo ne, arvot ja merkitykset saavat olemassaolon. (Saarinen 147-149.)

Vapaus jatkuu Sartrella myös tunteen alueelle. Sartren mukaan tunteet ovat asioita, jotka eivät sinällään merkitse mitään. Vasta kun tietoisuus antaa niille merkityksen ja arvon, tunne saattaa johtaa tekoihin. Tunne syntyy valinnan tuloksena. (Saarinen 1983, 150–153.)

2.3.4. Huono usko

Sartren ajattelussa ihminen on radikaalisti vapaa ja vastuussa omista valinnoistaan, mistä syystä hän on vastuussa koko maailmastaan. Tällainen vastuu saa aikaan ahdistusta. Saarinen toteaa kirjassaan, miten eksistentiaalinen ahdistus on Sartren mukaan kuitenkin harvinaista, sillä tietoisuus kätkee oman vapautensa huonolla uskolla. Sartre loi käsitteen vastineeksi freudilaiselle tiedostamattoman alitajunnan käsitteelle. Huono usko on jotain sellaista, mikä huijaa ihmisen uskottelemaan itselleen, ettei hänellä olekaan vapautta, tai valinnan mahdollisuutta, ja tämä toiminta on usein sellaista, mistä tietoisuus ei itse ole tietoinen. Huono usko siirtää vastuun jonnekin tietoisuuden ulkopuolelle. Tietoisuus pyrkii aina kohti sitä mitä se ei ole, kohti mahdollista essentiaansa, muttei ole koskaan

minkään essentian kanssa identtinen. Essentian tavoittaminen on mahdotonta, mutta huonon uskon avulla tietoisuus pyrkii uskottelemaan itselleen, että on tavoittanut essentian. (Saarinen 1983, 197–200.)

Sartre luettelee kolme erilaista huonon uskon tyyppiä. Ensimmäinen koskee sitä, miten tietoisuus kuvittelee, että arvot ja merkitykset tulevat ulkoapäin annettuina, eikä tietoisuudella ole mahdollisuutta vaikuttaa niihin itse. Huono usko saa tietoisuuden kuvittelemaan, että arvot osa valmista maailmaa, eikä tietoisuus näin ollen ole itse vastuussa mistään, koska valinta tulee jostain ulkopuolelta. Ihminen saattaa esimerkiksi paeta uskonnon pariin ja välttää ahdistavaa vapauttaan nojaamalla siihen uskoon, että on olemassa jokin ulkopuolinen, Jumalan luoma absoluuttinen arvoasteikko, joka sanelee, mikä on oikein ja mikä väärin. (Saarinen 1983, 199–200.)

Toisaalta tietoisuus saattaa paeta ahdistusta tekeytymällä olevaksi-itsessään, esineellistää itsensä. Tietoisuus tekeytyy materiaalisen maailman objektiksi, jolloin ahdistus katoaa, koska esineellä ei ole todellista mahdollisuutta valita mitään. Tekeytymällä olevaksi-itsessään tietoisuus työntää valinnan mahdollisuuden näennäisesti jonnekin itsensä ulkopuolelle. Kolmannessa huonon uskon tyyppissä identifioidutaan rooliin. Tietoisuus ei halua ottaa vastuuta ja tekeytyy johonkin rooliin, jonka luulee sitovan valinnan vapautta. Rooli ikään kuin puetaan päälle ja omaksutaan roolin mukaiset valinnat. Mutta kuvittelemalla, että on itse yhtä roolinsa kanssa, kätkee itseltään oman eksistentiaalisen tilanteensa. (Saarinen 1983, 201–205.)

Huono usko on Sartren mukaan jotain sellaista, jota tulisi välttää, mutta jonka mahdollisuus väijyy inhimillisen olemisen jokaisessa hetkessä. Ihminen pakenee helposti omaa ahdistavaa vapauttaan, valintaansa ja vastuutaan sulkemalla itsensä roolien vankilaan. Tietoisuus on kuitenkin aina radikaalisti yksin, vapaudella ei ole mitään ulkopuolista oikeutusta. Juuri tähän huono usko pyrkii; löytämään jonkin ulkopuolisen oikeutuksen vapaudelle. (Saarinen 1984, 210–212.)

Sartren ajattelussa korostuu tietoisuuden vapaus ja toiminta. Ihminen voi paljastaa maailman ominaisuuksia, mutta huono usko on jotain sellaista, minkä avulla tietoisuus

pyrkii peittämään oman radikaalin vapautensa toimia maailmassa vapauden vaatimalla tavalla.

2.3.5. Estetiikka ja kirjallisuus

Sartren näkemykset ontologiasta ja metafysiikasta ovat myös hänen estetiikkansa taustalla. Tietoisuuden perustavaa laatua oleva vapaus ja tekeminen, toiminta ihmisen elämää määräävänä tekijänä takaa sen, että tietyissä olosuhteissa ihminen voi paljastaa maailman ominaisuuksia ja olioita siinä. Koska taiteellinen toiminta on yksi tärkeimmistä esimerkeistä vapaasta inhimillisestä toiminnasta, se on myös yksi etuoikeutetuista välineistä todellisuuden paljastamisessa.

Jean-Philippe Deranty kirjoittaa artikkelissaan ”Existentialist Aesthetics” (2009), että eksistentiaalisten mukaan tietoisuus suuntautuu maailmaan tavalla, jossa se huomioi osan sen elementeistä ja osaa ei. Taiteilijan vapaus on luoda havaitsemistaan elementeistä haluamansalainen maailma taideteokseensa. Inhimillinen tietoisuus pystyy näin rakentamaan uudenlaisen, jäsennellymmän maailman taiteen avulla. Ihmisenä olemisen on olemista maailmassa, eikä ihminen voi olla muuta, koska maailmassa olemisen määrittää ihmisenä olemisen tapaa. Myös silloin kun ihminen on taiteen tekijänä, tai taiteen vastaanottajana, hän kuuluu maailmaan ja siinä tiettyyn ympäristöön. (Deranty 2009.)

Deranty kirjoittaa, miten Sartre näkee taiteen tehtävän liittyvän ihmisen tarpeeseen saada jonkinlainen järjestys ja tarkoitus maailmalle. Taiteilija paljastaa ja tuo julki maailman merkityksellisiä piirteitä. Esteettinen ilo nousee kyvystä paljastaa maailma, sekä siitä, että on tietoinen siitä taidosta sekä radikaalista vapaudesta tehdä niin. Tämä esteettinen puoli on metafyyminen, nouseehan se ihmisen ja maailman välisestä suhteesta. Tällainen intiimi suhde metafysiikan ja taiteen välillä selittää sitä, miksi monet eksistentiaalistit pitivät tiettyjä taiteilijoita samalla tasolla filosofien kanssa. Osaltaan se selittää myös sitä, miksi monet eksistentiaalistit olivat niin aktiivisia kirjailijoita itse. Heidän mukaansa ei ole kovin suurta eroa metafyyllisellä tutkimuksella ja taiteen harjoittamisella, koska ne molemmat ovat tapoja paljastaa ihmisille heidän vapautensa ja vastuunsa. (Deranty 2009.)

Irma Rantavaara käsittelee artikkelissaan ”Eksistentiaalinen estetiikka” (2005) Sartren estetiikkaa. Sartrella esteettinen objekti on kuvitteellinen ja sen luo intentio, tajunnan asenne, joka sulkee pois todellisen maailman relevanssin. Tajunta voi sulkea pois, tai ottaa mukaan tarkasteluun ulkoisesta todellisuudesta saamansa impressiot. Katsoja voi ottaa huomioon taideteosta katsellessaan esimerkiksi sen fysikaaliset ominaisuudet, kuten kankaan ja värit, tai teoksen ulkopuolella olevan mallin. Tajunta voi lisäksi olla suuntautuneena taideteoksen sisäisiin hahmotussuhteisiin ja sulkea teoksen fysikaaliset ominaisuudet pois. Taideteosta voi katsoa joko esteettisenä objektina, tai normaalina käyttöesineenä, riippuen siitä kuka katsoja on. Havainnon kohteena on sama esine, konkreettinen maalaus, jota Sartre nimittää analogiaksi sen kuvitteelliselle olemisen muodolle. Maalaus on vain esteettisen objektin lähtökohta. (Rantavaara 2005, 295–296.)

Esteettinen objekti on Sartren mukaan kuvitteellinen, ”intentionaali” objekti, abstrakti. Esimerkiksi sinfoniaa ei voida samaistaa johonkin sen esitykseen, tai säveltäjän intentioon. Sävellys ei koskaan täydellisenä ja todellisena aktualisoidu, vaan siitä kuullaan vain jokin sen toteutus. Jokainen sävel ja sävelkulku antavat oman panoksensa kussakin esityksessä, jolloin joka kerta syntyy ainutlaatuinen esteettinen objekti. (Rantavaara 2005, 303–304.) Kun taiteilija tai säveltäjä luo, hän luo fysikaalisen objektin välityksellä sen poissa olevan, abstraktin objektin, jonka voi löytää tietoisuuden intentiolla. Mutta teos vaatii lisäksi vastaanottajan, toisen tietoisuuden, ja tämä toinen tietoisuus löytää saman abstraktin esteettisen objektin. Taiteilijan luoma fysikaalinen objekti toimii välittäjänä näiden kahden tietoisuuden välillä, jolloin niiden on mahdollista löytää sama kuvitteellinen objekti. (Rantavaara 2005, 304.)

Sartre pyrki osoittamaan teoksessaan *L’Imaginaire* (1940), että mielikuvalla on tärkeä rooli estetiikassa ja taiteen vastaanottamisessa. Hänen mukaansa monet, hyvinkin erilaiset taidekokemukset ja -elämykset jakavat saman perusrakenteen. Näytelmän, valokuvan, tai impressionistisen taulun katsominen ovat pohjimmiltaan samanlaisia kokemuksia. Se perusrakenne, jonka voi löytää kaikkien näiden taideteosten taustalta, on erillään havainnoinnista ja käsitteellisestä ajattelusta. Tässä Sartren teoriassa näkyy hänen Edmund Husserlilta saamansa vaikutus; Husserl teki eron kokemuksen materian ja

muodon välille. Sartren mukaan normaalissa havainnoinnissa ympäristö vaikuttaa havainnon kokemiseen. (Sartre 2010, 21–22.)

Sartre erottaa toisistaan merkin ja mielikuvan. Hän kirjoittaa *L'imaginairessa*, että katsoessa merkkiä, esimerkiksi kirjaimia, katsojan intentio valitsee, muodostaa ja tulkitsee näitä hahmoja ja ymmärtää ne kirjaimiksi. Sen jälkeen nämä hahmot eivät enää sinällään kiinnosta eikä niitä havaitse, vaan tietoisuus on omaksunut määrätyn asenteen, joka näkee hahmojen kautta toisen objektin. Esimerkiksi kirjaimista muodostuu sana ”toimisto” ja tietoisuus näkee toimiston, ei enää kirjaimia. Vaikka tämä ”toimisto” ei olekaan läsnä oleva, kirjoituksen merkkien ansiosta se löytää paikkansa. Molempien kohdalla, niin merkin kuin mielikuvan, intentio viittaa fyysiseen objektiin, jonka se muuntaa ja joka ei ole läsnä. Mitä eroa näillä sitten Sartren mukaan on? (Sartre 2010, 21–22.)

Ensimmäinen ero on se, että merkin aines on täysin irrallaan siitä objektista, johon se viittaa. Ei ole olemassa suhdetta niiden kirjainten, jotka muodostavat sanan ”toimisto” ja sen monimutkaisen, fyysisen objektin, joka on toimisto, välillä. Mutta fyysisen mielikuvan, esimerkiksi muotokuvan ja sen objektin välillä on suhde; ne muistuttavat toisiaan. Kun katsoja tarkastelee muotokuvaa, hän näkee muutakin kuin viivoja, maaliläikkiä ja värejä; hän näkee kvasihenkilön kvasinäkyvässä. Muotokuvan elementit, kuten kulmakarvat tai nenä, ovat neutraaleja, mutta ekspressiivisiä, ilmaisevia. Ne voivat esiintyä joko mielikuvituksen tai havainnon synteessissä. (Sartre 2010, 21–22.)

Jos katsoja päättää jatkaa muotokuvan katsomista havainnoimalla, suhtautua tauluun puhtaasti esteettisenä objektina, nämä ekspressiiviset elementit kuitenkin jäävät näiden puhtaasti esteettisten ja teknisten ansioiden taakse piiloon. Muotokuvan henkilö vaatii katsojaa katsomaan häntä henkilönä, ei siveltimen jälkenä, värinä, pintana kankaalla. Etenkin, jos muotokuvassa on joku katsojalle tuttu henkilö. Hän vaikuttaa katsojaan kuten kuvan oikea henkilö. Samankaltaisuus näiden kahden välillä ei ole se voima, joka pyrkii tuomaan kuvattuna olevan henkilön katsojalle mielikuvana, vaan se on pyrkimys, joka muotokuvalla on esiintyä kuvattuna henkilönä. Muotokuva anelee katsojaa näkemään henkilön lihallsena. Tässä tulee näkyviin katsojan intentio; ”tämä on Pierren muoto-

kuva”, tai lyhyemmin “tämä on Pierre”, jolloin taulu lakkaa olemasta objekti ja tulee mielikuvan ainekseksi. Juuri se toimii ikään kuin analogiana, jonka avulla katsojan intentio suuntautuu todelliseen Pierreen, joka ei ole läsnä. (Sartre 2010, 21–22.)

Sartre jatkaa merkkien ja mielikuvan erosta: merkki, tai sana esittää itseään, herättää katsojassa tai lukijassa sen merkityksen, mitä tarkoittaa ja tämän jälkeen merkitys katoaa sinne, mitä se edustaa ja jättää merkin taakseen. Kuva taas herättää katsojan intentionaalisuuden palaamaan aina uudelleen takaisin kuvaan ja huomaamaan ja havainnoimaan siinä uusia asioita kuvastusta henkilöstä. Objektiin lisätään alati uusia yksityiskohtia, jotka havaitaan niiden itsensä takia, ei vain läikkänä kankaalla. Täten merkki edustaa vain sitä mitä tarkoittaa, eikä intentionaalisuuden tarvitse enää palata siihen takaisin. Kuva houkuttelee intentionaalisuuden aina takaisin löytämään uusia yksityiskohtia. (Sartre 2010, 22–23.)

2.3.6. Vapaus ja kirjallisuus

Miten nämä Sartren ajattelun käsitteet näkyvät sitoutuneessa kirjallisuudessa? Vapaus käsitteenä leimaa kaikkea Sartren ajattelua. Føllesdal kirjoittaa artikkelissaan ”Sartre on Freedom” (1981), Sartren tehneen selvän eron metafyyssisen ja poliittisen vapauden välille, vaikka pitää kumpaakin tärkeänä. Føllesdalin mukaan Sartre myös enenevässä määrin kiinnostui juuri poliittisesta vapaudesta myöhemmissä teoksissaan, kuten *Dialektisen järjen kritiikki*, mutta piti metafyyssistä vapautta välttämättömänä poliittiselle vapaudelle. Hänen mukaansa Sartren *Mitä kirjallisuus on?* ja sen vapaan sekä sitoutuneen kirjallisuuden vaatimus heijastelee sodan jälkeiselle ajalle tyypillisesti sitä, miten ihmisen konkreettinen vapautuminen oli ajankohtaista. (Føllesdal 1981, 404–405).

Rantavaara tuo esille sen, että Sartren mukaan taideteos on kuvitteellinen, havainnonvarainen objekti. Se on implisiittisesti olio-itsessään, mutta aina pour-nous, eli sen oleminen on sen ilmenemisessä. (Rantavaara 2005, 296–297). Koska kirja on olio-itsessään ja sen on valmistanut tekijä, kirjailija on käyttänyt hyväkseen tällaisen esineen ideaa tietäen tarkasti mihin tarkoitukseen kirjansa luo. Kirjan olemus on olemassa ennen kuin kirja itse. (Sartre 1965, 12.)

Kirja ei kuitenkaan itsessään riitä esteettiseksi objektiksi, vaan odottaa lukijaa luomaan ja auttamaan kirjailijaa luomaan lopullisen esteettisen teoksen. Kirjasta löytyy potentiaalisina, vaikka ei vielä toteen tulleina esteettisen objektin ominaisuudet, ne ovat kätkeytyneinä siihen asti, kunnes vastaanottaja nostaa ne esiin. (Rantavaara 2005, 304.)

Sartren mukaan sitoutunut kirjallisuus on sitoutunut vapauteen. Kirjailijan tulee kirjoittaa ollakseen vapaa ja vapauttaakseen lukijan vapauden. Vapaa kirjallisuus on yhteiskunnallinen käsite. Ollakseen vapaata kirjallisuuden tulee aina olla myös sitoutunutta. Sitoutunut kirjailija tiedostaa oman tilanteensa, joten vapaa kirjallisuus on sidoksissa omaan aikaansa ja oman ajan lukijakuntaansa, toimii sen omanatuntona. ”Kirjassa kielen kautta ilmenevät instituutiot, tavat, taikauskot, moraalit, ajattelutavat, toiveet ja pelot, tunne-elämän ja mielikuvituksen tottumukset. Tämä maailma on tilanne, joka kirjailijan pitää elävöittää vapaudellaan, jotta lukija voi toteuttaa sen konkreettisen vapauttamisen.” (Sartre 1976, 69–70.)

Sartren sitoutunut kirjallisuus ei ole erillään maailmasta, vaan osa tilannetta. Saarinen toteaa kirjassaan, miten Sartre ei hyväksy taidetta taiteen vuoksi -ajattelua, ”taiteen tyhjiöteoriaa”, eikä Sartren mukaan taidetta voi erottaa todellisuudesta. Taide ja kirjallisuus on osa maailmaa. (Saarinen 1983, 165.)

Vapaus leimaa Sartren kirjallisuusteoriaa ja hän palaa siihen aina myös kaunokirjallisessa tuotannossaan. Sitoutunut kirjallisuus on vapaata. Se on kirjailijan vapautta valita aiheensa siten, että paljastaa epäoikeudenmukaisuuksia. Se on myös lukijan vapautta tulkita ja ymmärtää teosta. Sartren mukaan ihminen ei pääse eroon vapaudestaan valita. Tämä aiheuttaa sen, että yksilö on vastuussa kaikesta, sillä merkityksiä ja arvoja ei ole olemassa muuten kuin ihmisen tietoisuuden, yksilön, kautta. Sitoutunut kirjallisuus haastaa huonon uskon ja ihmisen pyrkimyksen siihen. Huono usko huijaa ihmistä uskomaan, että vapautta, tai valinnan mahdollisuutta ei olekaan. Huono usko siirtää vastuun tietoisuuden ulkopuolelle. Sitoutuneessa kirjallisuudessa huono usko ilmenee lukijan kykenemättömyytenä ottaa vastaan kirjailijan tarjoama tehtävä. Lukija kätkee

oman vapautensa, jolloin teos ei tavoita vastaanottajaa siinä merkityksessä kuin kirjailija on sen tarkoittanut.

Sartren estetiikka koostuu mielikuvista. Taidetta ei ole se konkreettinen taulu, siveltimen jälki, ääni, tai patsaan savi, vaan jokin niiden synnyttämä mielikuva. Sartre jakaa tällaiset taiteet lajeihin, joita ovat esimerkiksi kuvanveisto, sävellystaide ja taidemaalaus, mutta niihin sisältyy myös sanoja käyttävät taiteenlajit, kuten runous. Sartre ei näe näiden taiteenlajien mahdollisuutta olla sitoutuneita, koska ne välittävät pelkästään mielikuvia ja tunteita. Ainoastaan proosakirjailija pystyy sitoutumaan. Proosakirjailija käyttää sanoja merkkeinä ja niiden avulla paljastaa maailman epäkohtia.

Sartren *L'imaginaire*ssa esittämä käsitys siitä, ettei taide ja etiikka ole yhteydessä toisiinsa, muuttuu hänen sitoutuneen kirjallisuuden käsitteessään, sekä *Mitä kirjallisuus on?* -teoksessa. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan tarkemmin sitä, miten nämä Sartren ajattelun pääpiirteet näkyvät sitoutuneessa kirjallisuudessa, sekä tutkimaan miten Sartre määrittelee sitoutuneen kirjallisuuden teoksessaan.

3. MITÄ KIRJALLISUUS ON?

3.1. Sitoutunut kirjailija

Seuraavaksi käsittelemme Sartren kirjallisuusteoriaa lähemmin. Kuten edellä totesin, Sartren vapauden filosofia ilmenee toiminnassa, teoissa, ja tämä liittyy vahvasti hänen sitoutuneeseen kirjallisuuden käsitteeseensä. *Mitä kirjallisuus on?* -teoksessaan Sartre käsittelee sitoutunutta kirjailijaa ja kirjallisuutta, sekä tuo esille sen, että kirjailijan ollessa sitoutunut, hän on sitoutunut puolustamaan vapautta. Kirjailija kirjoittaa, jotta voisi paljastaa ja muuttaa maailmaa ja tekee sen vetoamalla lukijan vapauteen. Sartren mukaan sitoutunut kirjallisuus on ennen kaikkea yhteiskunnallinen käsite ja sen tarkoituksena on muuttaa maailmaa.

3.1.1. Kirjailijan tilanne

Sartre piti sitoutunutta kirjallisuutta oikeana tapana kirjoittaa ja kritisoi *Mitä kirjallisuus on?* -teoksessaan sekä häntä edeltäviä että aikalaiskirjailijoita. Sartre totesi kirjailijoiden aiemmin olleen porvarillisen yhteiskuntaluokan kuvaajia, mitä seurasi surrealististen kirjailijoiden sukupolvi. Molemmat kirjailijasukupolvet pyrkivät pois porvarillisista arvoista ja tuhoamaan ne, mutta eivät Sartren mukaan onnistuneet tavoittamaan työväenluokkaisia lukijoita. Surrealisteilla ei ollut yhtään ainoaa lukijaa proletariaatin parissa, vaan lukijakunta koostui Sartren mukaan pelkästään intellektuelleista porvareista. (Sartre 1976, 148–165.)

Sartre kirjoittaa, miten toinen maailmansota vaikutti vahvasti sen kokeneisiin kirjailijoihin. Jo ennen sodan syttymistä oli nähtävissä sen merkittävyys ihmiskunnan historiassa. Sartrelle se oli oman historiallisuuden ja tilanteen löytämisen aikaa.

Samalla me äkisti tunsimme olevamme *tilanteessa*, ja kaiken yläpuolelle kohoaminen, joka oli miellyttänyt meidän edeltäjiämme suuresti, oli nyt mahdotonta. Kollektiivinen tapahtuma kajasteli tulevaisuudessa, se olisi oleva

myös meidän tapahtumamme, sen avulla ajoitettaisiin myöhemmin meidän sukupolveamme, sen Arielit ja sen Calibanit. [–] Historiallisuus tulvahti meidän yllemme: kaikessa mihin koskimme, ilmassa, jota hengitimme, kirjan sivussa, jota luimme, siinä mitä kirjoitimme ja jopa rakkaudessa me tiedostimme historian maun, absoluuttisuuden ja väliaikaisuuden karvaan ja monimerkityksisen maun. (Sartre 1976, 186–187.)

Sartren mukaan edeltävien kirjailijoiden käyttämiä tekniikoita ei voinut käyttää kuvaamaan aikaa, jota määrittivät sodan kauheet. Ne tekniikat olivat olleet käytössä vakiintuneissa yhteiskunnissa, joissa oli vakiintuneet käytännöt, mutta Sartren aikalaiset elivät keskellä muuttuvaa ja kehittyvää järjestelmää. Sartren mukaan edeltävät kirjailijat eivät olleet tiedostaneet omaa historiallisuuttaan ja eivätkö olleet pyrkineet nousemaan sen yläpuolelle, mutta Sartren aikalaiset olivat kiinni omassa ajassa pakon edessä.

Miten me siis olisimme voineet nähdä aikakauden kokonaisuutena, kun kerran olimme sen sisällä? Koske me elimme *situaatiossa*, niin ainoat romaanit, joita me saatoimme kuvitella kirjoittavamme, olivat *situaatio*-romaanit, vailla sisäistä kertojaa tai kaikkietävää todistajaa. (Sartre 1976, 196.)

Oman tilanteen tiedostaminen oli Sartren mukaan kirjailijan tehtävä ja vaikutti siihen, mistä ja miten kirjailija kirjoitti. Sartre toteaa sota-ajasta näin:

Tietenkään me emme kaikki kokeneet tätä tuskaa, mutta se vainosi meitä kaikkia kuin uhka ja kuin lupaus: viisi vuotta me elimme kuin lumottuina, ja koska emme suhtautuneet kevyesti kirjailijan ammattiimme, tämä lumous heijastuu vieläkin teoksistamme, meidän kirjallisuutemme on ääritilanteiden kirjallisuutta. (Sartre 1976, 193.)

Näin Sartre käsittelee sitä, miten tilanne määrittelee kirjailijan asemaa. Kirjailijan täytyy, sen lisäksi, että tiedostaa oman tilanteensa ihmisenä, ymmärtää myös erityinen kirjailijan tilanteensa. Tilanne sitoo kirjailijan sellaiseen maailmaan, joka rajaa hänen vapauttaan. Ohittaakseen sen ja tehdäkseen vapaita päätöksiä, kirjailijan on tiedostettava tämä.

Kirjailija on sitoutunut silloin, kun yrittää mahdollisimman selkeästi ja täydellisesti tiedostaa olevansa samassa veneessä muiden kanssa, toisin sanoen silloin, kun hän itsensä ja muitten takia muuttaa välittömän ja spontaanin sitoutuneisuuden tietoiseksi sitoutuneisuudeksi. Kirjailija on välittäjä *par excellence*, ja välitystoiminta on hänen sitoutumistaan. (Sartre 1976, 74–75.)

Koska kirjailija valitsee itsensä kirjailijana, hän on valinnut itsensä omassa ajassaan ja historiassa. Sartren mukaan kirjailija kuvaa omaa situaatiotaan. Situaatio ja vapaus liittyvät olennaisesti yhteen, ilman toista ei voi kuvata toista. Kirjailijan situaatio on koko hänen kontekstinsa. Kirjailija kirjoittaa aina omille aikalaisilleen, ei koskaan ajattomalle lukijalle.

Kirja saa Sartren mukaan olemassaolonsa vasta siinä vaiheessa, kun se luetaan. Kirjailijan täytyy olla sidoksissa kieleen, jota aikalaiset ymmärtävät. Kieli on kielenkäyttäjän situaatiota. Jotta kirja konkretisoituu lukijalle, täytyy kirjailijan ja lukijan jakaa sama kielen konteksti. Kirjailija luottaa siihen, että lukija jakaa kielen ja sen konventiot. Silloin hänen ei tarvitse sanoa kaikkea, koska konventioiden varassa hän voi luottaa lukijan ymmärtävän asian vähemmin sanoin. (Sartre 1976, 134.)

Kirjailija on näin ollen sidottu aikaansa, eikä hänellä ole minkäänlaista mahdollisuutta paeta sitä. Kirjailija on situaatiossa omassa ajassaan. Situaation käsite, sen ohittaminen, sekä sitoutuminen pitävät Sartren mukaan sisällään koko elämän. Koska kirjailija ei voi paeta omaa aikaansa, hän sitoutuu siihen kokonaisuutena ja pyrkii pääsemään sen ylitse. Se, mitä kirjailijan täytyy pyrkiä ylittämään, on koko hänen yhteiskunnallinen tilanteensa, sen kaikki ilmiöt, kysymykset ja ongelmat. Näin Sartre muotoilee asian:

Kysymykset, jotka meidän aikamme meille esittää ja jotka ovat *meidän* kysymyksiämme, ovat aivan toisen laatuista: miten voi tehdä itsestään ihmisen historiassa, historian avulla ja historiaa varten? Onko olemassa synteisin mahdollisuutta meidän ainutlaatuisen ja kertakaikkisen dogmaattisen humanismin ja perspektivismin välillä? Mikä on moraalien ja

politiikan välinen suhde? Millä tavoin kantaa vastuu paitsi vakaista aikomuksistamme, myös tekojemme objektiivisista seurauksista? Näitä ongelmia voi juuri ja juuri käsitellä abstraktilla tasolla filosofisesti pohtimalla. Mutta me haluamme elää ne, toisin sanoen tukea ajatuksemme fiktiivisillä ja konkreettisilla kokemuksilla, se on romaaneilla. (Sartre 1976, 195.)

Kirjailija on Sartren mukaan sitoutunut silloin, kun hän muuttaa oman sitoutuneisuuden spontaanista ja välittömästä tietoiseksi sitoutuneisuudeksi. Tämä siitä syystä, koska suurin osa ihmisistä käyttää aikaansa salatakseen itseltään oman sitoutumisensa. (Sartre 1976, 73–74.)

3.1.2. Vapaa kirjailija

Kenenkään ei ole pakko valita itseään kirjailijana, jolloin kaiken pohjana on jälleen kerran vapaus. Kun ihminen valitsee itsensä kirjailijana, myös muut pitävät häntä sellaisena. Kirjailijan tulee muiden silmissä vastata tiettyyn pyyntöön ja hänelle määrätään tietty sosiaalinen funktio. Kirjailija kirjoittaa mielessään jokin tietty ihmisryhmä, mutta hän pyrkii puhuttelemaan kaikkia ihmisiä näiden tiettyjen lukijoiden kautta. (Sartre 1976, 78–79.)

Kirjailija valitsee itsensä kirjailijana siinä vaiheessa, kun päättää kirjoittaa kirjan. Valitessaan itsensä kirjailijana valitsee myös tietyn sosiaalisen aseman. Kirjailija on kirjailija, koska on vapaa niin valitsemaan. Siinä vaiheessa, kun valitsee itsensä kirjailijana, tulee myös muiden silmissä kirjailijaksi. Silloin valinnalla on aina tietty sosiaalinen funktio, jota ei voi paeta. Kirjailijan on kirjoitettava teoksensa tietyistä lähtökohdista käsin, otettava huomioon ympäröivän yhteiskunnan ja sen lukijakunnan tavat, vaatimukset ja kiellot. (Sartre 1976, 75.)

Sartre näkee sitoutuneen kirjailijan tehtäväksi yhteiskunnassa olla integroitunut ja aktiivinen kansalainen. Kirjailijan tulee herättää teoksillaan vastakaikua ja ajatuksia etenkin sorretuissa luokissa ja uhata vallitsevia ideologioita. (Sartre 1976, 131–133.)

Kirjailija on samalla tavalla situaatiossa kuin kaikki muutkin ihmiset, jolloin hänen kirjoituksensa, kuten kaikkien muidenkin tulevaisuuteen tähtäävät toiminnat, samalla kertaa sekä ympäröivät, täsmentävät että ylittävät tämän situtaation, sekä selittävät ja perustelevat sen. Sartren mukaan situaation kuvaaminen ei pysty vahingoittamaan vapautta. (Sartre 1976, 134.) Sitoutuneen kirjailijan vapaudella on kuitenkin erilaisia vaatimuksia, jotka rajoittavat hänen vapauttaan eri aikakausina. Yhteiskunta muuttuu koko ajan, jolloin kirjallisuuskin muuttuu. Tietyn aikakauden kirjallisuus alienoituu silloin kun se ei ole selvästi tiedostanut omaa autonomiaansa, kun se alistuu ajallisten voimien tai jonkun ideologian palvelukseen, eli kun se on itsessään välikappale eikä absoluuttinen päämäärä. (Sartre 1976, 135–138.)

Mitä aihetta sitoutunut kirjailija sitten käsittelee? Sartren mukaan aiheen tulee olla sellainen, mikä haastaa vallitsevan ideologian ja yhteiskunnan, tuo esille sen vääryydet ja vapauden väärinkäytöt, saa lukijat sitoutumaan tekijän tavoin moraalisesti aiheeseen ja siten myös vastuuseen siitä. Sartre kirjoittaa:

...käsitteilyn alaiseksi ottamisen ainut kohde on tämä monivivahteinen ja konkreettinen maailma, raskas ja läpitukenematon, yleistyksiä ja tuhansia pikkupiirteitä täynnä oleva maailma, sekä ikuisesti voittamaton Paha, joka jäytää maailmaa pystymättä sitä koskaan tuhoamaan. Kirjailija käsittelee kaikkea sellaisenaan, raakana, hikisenä, haisevana, arkipäiväisenä esittääkseen sen erään vapauden välityksellä toisille vapauksille. (Sartre 1976, 141.)

3.1.3. Sitoutuneen kirjailijan tehtävä

Sartre tuo esille oman aikakautensa (1940-luvun) erikoislaatuisen tilanteen, jossa sodan kokenut sukupolvi oli uudessa tilanteessa ja jossa kirjailijan oli siksi siirryttävä kohti tekemisen kirjallisuutta. Aikaisemmin kirjallisuus oli Sartren mukaan ollut jämähtänyttä olemista. Sitoutuneen kirjailijan tulee esittää kysymyksiä;

Onko ihminen se, mitä hän tekee? Se mitä hän itselleen tekee? ...Mitä tulee tehdä, mikä päämäärä valita tällä hetkellä? Ja miten tulee tehdä, millä

keinoin? Minkälaiset suhteet vallitsevat keinojen ja päämäärän välillä väkivaltaan perustuvassa yhteiskunnassa? (Sartre 1976, 205.)

Tästä Sartre jatkaa, että tällaisilla kysymyksillä ei pyritä miellyttämään lukijaa, vaan niiden tarkoitus on ärsyttää ja herättää levottomuutta, ahdistusta ja kysymyksiä, joiden avulla lukija innostuisi tekemään, pohtimaan ja etsimään. Maailma ja ihminen paljastuvat toiminnassa. Toiminta ilmenee jokaisessa tekstissä. Tällöin kirjoittaminen on toimintaa ja tärkein kaikista toiminnan muodoista on sitoutuminen. (Sartre 1976, 205–207.) Toiminta on myös paljastamista, eikä Sartren mukaan voi paljastaa, ellei pyri muuttamaan. Sitoutunut kirjailija pyrkii tuomaan esille yhteiskunnan piilotetut arvot, jotta ne voidaan muuttaa. Sartre kirjoittaa:

Samasta syystä on kirjailijan velvollisuus asettua kaikkea epäoikeudenmukaisuutta vastaan aina ja kaikkialla. Ja koska meidän kirjoituksissamme ei olisi mieltä, ellemme pitäisi päämääränämme sosialismin avulla joskus toteutettavaa vapautumista, on tärkeää puuttua asiaan aina milloin periaatteellisia ja henkilökohtaisia vapauksia on loukattu tai milloin on harjoitettu konkreettista sortoa tai milloin on tehty molempia. [– –] Ja jos meille sanotaan, että tekeydymme turhan tärkeiksi ja että olemme lapsellisia kun kuvittelemme voivamme muuttaa maailman kulkua, me vastaamme, ettemme me sitä kuvittelekaan, mutta että on kuitenkin tärkeätä sanoa julki tiettyjä asioita, jollei muuten, niin välttääksemme omien lastemme halveksunnan, [– –] me uskomme – eikä tämä ole aivan yhtä mieletöntä – voivamme vaikuttaa omien aikalaistemme mielipiteeseen. (Sartre 1976, 247.)

Tästä Sartre antaa esimerkin sota-ajan vastarintakirjallisuudesta. Hänen mukaansa ne kirjailijat, jotka sota-aikana kirjoittivat artikkeleita salaisiin lehtiin, ottivat vastuun omasta ajastaan ja pyrkivät muuttamaan sitä. Artikkeleiden kirjoittajat kirjoittivat koko yhteisölle, mikä antoi myöhemmin häivähdyksen siitä, mitä on kirjoittaa konkreettisesti universaalille lukijalle. Vastarintakirjallisuutta leimasi kuitenkin Sartren mukaan negatiivisuus, koska siinä tuotiin esille miehittäjien harjoittamaa sortoa, tapahtumia ja toimintaa, jotka kauttaaltaan olivat negatiivisuuden leimaamia. Tämä negatiivisuus uhkasi sodan jälkeen jälleen erottaa lukijan ja kirjailijan toisistaan.

Paljastaminen on kuitenkin yksi sitoutuneen kirjailijan tehtävistä, oli paljastaminen sitten negatiivista tai ei. Kirjailija voi nimetä jonkun yksilön käyttäytymisen, tällä nimeämisellä hän paljastaa sen ja saa henkilön näkemään itsensä. Samalla, kun tämä henkilö näkee itsensä, hän tulee tietoiseksi, että myös muut näkevät hänet. Kirjailijan tehtävä on paljastaa tilanne muille ja itsellensä, jotta tilanne pystytään muuttamaan. Kaikki sanat, jotka kirjailija kirjoittaa, ovat osa hänen sitoutumistaan maailmaan, sekä samalla kirjailijan erkaantumista maailmasta, koska hän pyrkii aina sen ohitse kohti tulevaisuutta. Proosakirjailija on Sartren mukaan valinnut paljastamistoiminnan; kirjailija valitsee, minkä aspektin haluaa paljastaa maailmasta, sekä sen, minkälaisen muutoksen haluaa saada aikaan tällä paljastamisella. Paljastaminen on täten aina muuttamista. (Sartre 1976, 29–31.)

Sitoutuneen kirjailijan tulee päättää mistä asiasta kirjoittaa ja mistä vaikenee ja minkä sivuuttaa, jolloin tulee selväksi, minkä asian haluaa muuttaa ja mitä ei. Sitoutuneen kirjailijan tulee Sartren mukaan ensin tietää, mistä aikoo kirjoittaa, sitten päättää miten kirjoittaa, eikä koskaan toisin päin. Sitoutunut kirjallisuus ei kuitenkaan Sartren mielestä menetä mitään esteettistä tällä tavoin toimiessaan.

Toisin sanoen, kysymys on siitä, että tietää, mistä aikoo kirjoittaa: perhosista vai juutalaisten asemasta. Ja kun sen tietää, täytyy päättää miten kirjoittaa. Usein nämä kaksi valintaa ovat yksi ja sama valinta, mutta hyvien kirjailijoiden kohdalla ei toinen valinta ikinä tapahdu ennen ensimmäistä. (Sartre 1976, 32.)

Esteettisyys syntyy taiteilijan halusta antaa vastaanottajalle esteettisen ilon ja nautinnon tunteen. Tällaisen tunteen syntyminen taideteoksen äärellä on merkki siitä, että teos on saavuttanut tavoitteensa. (Sartre 1976, 60.)

Kirjailijat ajattelevat kielen päämäärän olevan kommunikaatio. Kirjailija kokoaa sanat lauseiksi tietoisesti selkeästi. Sartren mukaan tällainen kokoaminen ei kuulu intuition eikä kielen alueelle, vaan kirjailijan tietoiselle päätökselle välittää lukijalle valitsemiaan asioita. Kirjailijan on aina kyettävä perustelemaan mihin päätökset perustuvat. (Sartre 1976, 28.)

Kuten edellä on todettu, kirjailijan täytyy olla sitoutunut ollakseen vapaa. Jokaisen tietoisuuden rakenteeseen kuuluu vapaus, joten myös kirjailija on vapaa. Vapaus ilmenee toiminnassa ja toimintaan sisältyy aina valintoja. Niinpä kirjailijan teos on aina taideteos ja siksi ainutlaatuinen. Kirja on vapaan tietoisuuden luoma teos toiselle vapaalle tietoisuudelle, riippumatta siitä onko kirjailija ymmärtänyt vapauttaan.

Ja vaikka olisi esseisti, pamfletisti, satiirikko tai romaanikirjailija, vaikka puhuisi vain yksilöllisistä intohimoista tai hyökkäisi yhteiskunnan järjestystä vastaan, on kirjailijalla, vapaalla ihmisellä, joka puhuu vapaille ihmisille, vain yksi aihe: vapaus. (Sartre 1976, 64.)

Sartre jatkaa aiheesta:

Kirjallisuudesta tulee Juhla, liekehtivä peili joka polttaa kaiken mikä siihen heijastuu, ja samalla pyyteetön anteliasuus, eli vapaa luomiskyky, lahja. Mutta jos kirjallisuuden tulee liittää yhteen nämä vapauden kaksi toisiaan täydentävää aspektia, ei riitä, että kirjailijalle suodaan vapaus sanoa kaikki: hänen täytyy myös kirjoittaa sellaiselle lukijakunnalle, jolla on vapaus muuttaa kaikki. (Sartre 1976, 142.)

Thomas Flynn tuo artikkelissaan *Jean-Paul Sartre* (2013) esille Sartren ajattelun pragmaattisen puolen; sitoutunut kirjailija toimii ja pyrkii muuttamaan maailmaa. Kirjoittaminen on toimimista maailmassa ja lopputuloksena on jotain sellaista, mistä kirjailijan täytyy ottaa vastuu. Sitoutunut kirjailija nostaa esiin kysymyksiä, jotka ovat moraalisia ja kirjailijan, tai älymystön tehtävä yleensä, on toimia yhteiskuntavastuullisesti. Toisin sanoen, Flynnin mukaan Sartren sitoutuneessa kirjallisuudessa näkyvät hänen poliittiset ja eettiset arvot. (Flynn, 2013.)

Kirjailijan tulee Sartren mukaan pyrkiä kuvaamaan maailmaa yhä enemmän ja enemmän vapautta tarvitsevana, vain siten voi päästä tavoitteeseen ja saattaa yhteisymmärryksen ihmisten vapaudet. Koska kirjailija on vapaa ihminen, joka puhuu toiselle vapaudelle, hänellä on vain yksi aihe: vapaus. Kirjoittaminen on yksi tapa tahtoa vapautta ja kun sen on aloittanut, on Sartren mukaan sitoutunut puolustamaan vapautta. (Sartre 1976, 65.)

Jokaiseen havaintoon liittyy tietoisuus siitä, että inhimillinen todellisuus on paljastava. Asiat tulevat ilmi ihmisen välityksellä. Ihminen on epäolennainen suhteessa siihen minkä paljastaa. Tästä syystä taiteellisen luomistyön pääasiallisimpia motiiveja Sartren mukaan on ihmisen tarve tuntea itsensä olennaiseksi suhteessa maailmaan. Taiteilija voi kokea itsensä olennaiseksi suhteessa luomaansa. Luotu objekti ei kuitenkaan ole koskaan ainoa mahdollinen. Kukaan ei voi paljastaa ja luoda yhtä aikaa. Taiteilijan luomat tulokset, joihin hän on päätenyt kankaalla tai paperilla, eivät ikinä tunnu hänestä itsestään objektiivisilta, koska hän tuntee liian tarkkaan ne menettelytavat, joilla teos on syntynyt. Teokset ovat osa taiteilijaa itseään. (Sartre 1976, 43–44.)

Esimerkkinä Sartre mainitsee kirjailijan, joka ei voi koskaan lukea tekstiään objektina. Kirjailija ei kirjoitakaan itseään varten, vaan toisia. Teoksen syntymiseen vaaditaan Sartren mukaan aina myös lukija, jonka lukutoimitus vasta täydellistää kirjan ja jonka avulla syntyy konkreettinen objekti. Sartre kiteyttää ajatuksensa näin:

Mutta kirjoitustapahtumaan sisältyy lukutoimitus dialektisena korrelaattina, ja nämä kaksi läheisesti yhteen kuuluvaa toimitusta vaativat kaksi eri tekijää. Kirjailijan ja lukijan yhteisestä toiminnasta syntyy tämä konkreettinen ja kuvitteellinen objekti, hengentuote. Taide on olemassa vain toista ihmistä varten ja vain toisen avulla. (Sartre 1976, 47.)

Tai kuten Anita Seppä toteaa artikkelissaan ”Jean-Paul Sartren eettinen estetiikka. Sitoutunut taide ja toinen” (1998), että esteettisen kohteen luomiseen vaaditaan konkreettinen teko. Tällainen teko voi olla joko lukeminen tai katseleminen, jolloin teoksen merkitys on avoin tulkinnalle. Taiteilijan ja yleisön suhdetta taideteoksen kautta Sartre kutsuu lahjan antamiseksi. (Seppä 1998, 202.)

Seuraavaksi käsittelen sitä puolta Sartren sitoutuneesta kirjallisuudesta, joka täydentää kirjailijan työn kokonaiseksi teokseksi, toisin sanoen lukijan osuutta sitoutuneen kirjallisuuden syntyyn.

3.2. Sitoutunut lukija

3.2.1. Lukijan situaatio

Kenelle sitoutunut kirjailija puhuu? Sartren mukaan ideaalitapauksessa universaalille lukijalle, tai vastaanottajalle, eli kaikille, mutta suurin osa ihmisistä kuitenkin kätkee vapautensa, jolloin teos ei tavoita vastaanottajaansa siinä merkityksessä kuin taiteilija on sen tarkoittanut. Teos puhuttelee aikalaisia, maanmiehiä, rotu- ja luokkaveljiä, jolloin saman kontekstin omaavat ihmiset löytävät sen sanoman. Sartre painottaakin sekä lukijan että kirjailijan sidonnaisuutta historiaan. (Sartre 1976, 67–69.) Kun molemmat ovat saman historiallisen ajan ihmisiä, vapaus, johon taiteilija yllyttää, ei ole vain pelkkää abstraktia vapaana olemisen tiedostamista.

Sartre sitoo sitoutuneen kirjallisuuden käsitteensä yhteiskuntajärjestykseen; hänen mukaansa aktiivinen kirjallisuus tavoittaa syvimmän olemuksensa vain luokattomassa yhteiskunnassa. Vain tällaisessa yhteiskunnassa kirjailija saattaa havaita, ettei hänen aiheensa ja lukijakuntansa välillä ole eroa. Lukijakunta on tällöin konkreettisesti universaali ja kirjailija on sitoutunut samaan kohtaloon lukijoidensa kanssa. Sartre toteaa:

Mutta jos lukijakunta olisi konkreettisesti universaali, silloin kirjailija todella kirjoittaisi koko ihmiskunnasta. Ei suinkaan kaikkien aikakausien abstraktista ihmisestä eikä ajattomalle lukijalle, vaan jokaisesta oman aikakautensa ihmisestä ja omille aikalaisilleen. (Sartre 1976, 139–140.)

Jokaisessa historiallisessa tilanteessa vapaus täytyy erikseen valloittaa ja jokainen teos pyrkii tuomaan konkreettisen vapautumisen erityislaatuisen alienaation avulla. Ajan tavat, instituutiot, tietynlaiset sorron ja ristiriidan muodot, sen hetkiset oikean ja väärän käsitykset, eli kokonainen maailma, vaikuttavat ja sitovat kirjailijan ja lukijan yhteen. Kirjailija ja lukija jakavat saman situaation, jolloin he myös ymmärtävät toisiaan. Siksi Sartrelle teoksen historiallisuus ja aikasidonnaisuus on erityisen tärkeää. Kuten hän sanoo: ”kaikki hengentuotteet tulee nauttia tuoreeltaan” (Sartre 1976, 73).

Lukijakunta taas vetoaa kirjailijaan, toisin sanoen se asettaa kysymyksiä kirjailijan vapaudelle, Miljöö on *vis a tergo* (työntövoima), lukijakunta taas on odotus, täytettävä tyhjiö, *aspiraatio* sanan konkreettisesti ja kuvaannollisessa merkityksessä. Lukijakunta on toisin sanoen *toinen*. (Sartre 1976, 73.)

Leak mainitsee teoksessaan, että Sartre hylkää sitoutuneessa kirjallisuudessaan abstraktin ”toisen”, jonka esitteli *L'Être et le Néantissa*, vaihtaen abstraktiuden konkreettisiin, olemassaoleviin lukijoihin, jotka ovat kirjailijan aikalaisia. (Leak 2002, 81.)

Kirjailija valitsee mistä haluaa kirjoittaa, jonkin näkökulman maailmasta. Tämä valinta on samalla valinta siitä, kenelle kirjailija haluaa kirjoittaa ja toisaalta, lukijansa valitessaan kirjailija valitsee mistä haluaa kirjoittaa. Sartren mukaan kaikkiin hengentuotteisiin sisältyy kuva lukijasta, jolle ne on tarkoitettu.

3.2.2. Pyyteettömyyden vaatimus

Sartren kirjallisuusteoriassa vaikuttaa pyyteettömyyden vaatimus, jonka avulla kirjailija ja lukija yhdessä luovat teoksen. Kirjailija vetoaa lukijaan, jotta tämä antaisi hänen teokselleen olemassaolon. Silloin vapaa kirjailija sekä vapaa lukija yhdessä synnyttävät vapaan kirjallisuuden.

Näin objekti ei koskaan hallitse lukijan tunteita ja koska mikään ulkopuolinen todellisuus ei voi niitä säädellä, niiden pysyvä lähde on vapaus. Toisin sanoen kaikki tunteet ovat pyyteettömiä, sillä minä kutsun pyyteettömäksi tunnetta, jonka alku ja loppu on vapaus. Näin lukutoimitus on pyyteettömyyden harjoittamista, eikä kirjailija vaadi lukijaa soveltamaan mitään abstraktia vapautta, vaan antamaan koko olemuksensa, intohimonsa, ennakkoluulonsa, sympatiansa, seksuaalisen temperamenttinsa, arvojärjestelmänsä. Mutta tämä henkilö antaa itsensä pyyteettömästi, vapaus lävistää hänen kokonaan ja muuntaa hänen tunne-elämänsä hämärimmätkin alueet. Ja niinkuin aktiivisuus muuttui passiiviseksi voidakseen paremmin luoda objektin, vastaavasti passiivisuudesta tulee toiminta, lukeva ihminen on ihminen parhaimmillaan. (Sartre 1976, 53.)

Kirja on vain esine ilman lukijan vapautta. Vasta siinä vaiheessa, kun lukija alkaa lukea, hän kokee kirjailijan vapauden vaatimuksen ja luo uudelleen kirjailijan kirjoittaman

kirjan. Kirjailijan ja lukijan vuorovaikutus on luottamuksen osoitus kummankin taholta. Kirjailija pyytää lukijalta luottamusta, sekä kirjailijan luovan vapauden tunnustamista, ja samalla osoittaa sitä lukijalle.

Kirjoittaminen on maailman paljastamista, mutta se myös antaa maailman tehtävänä, joka lukijan tulee pyyteettömästi ottaa vastaan. Sen paljastus- ja luomistoimituksen, minkä avulla lukija paljastaa tämän maailman, tulee merkitä myös sitoutumista toimintaan kuvitteellisella tasolla: mitä kiihkeämmin lukija haluaa muuttaa tätä maailmaa, sitä elävämpi se on. (Sartre 1976, 61.) Lukutoimitus perustuu luottamukseen: se on päättelystä, täydentämisestä ja rohkeiden johtopäätösten tekoa, sekä ennen kaikkea varmuutta siitä, että se mikä teoksessa on kaunista, ei ole sattumanvaraista. Lukutoimitus on pyyteettömyyden sopimus tekijän ja lukijan välillä: kumpikin luottaa toiseen, uskoo toiseen, vaatii toiselta yhtä paljon kuin itseltään. ”Ilmentäessään itseään minun vapauteni paljastaa toisen ihmisen vapauden” (Sartre 1976, 57).

Kirja ei ole käyttöesineen tavoin väline, vaan päämäärä. (Sartre 1976, 46–51.) Sama pätee myös muuhun taiteeseen. Katsoja, kuuntelija, vastaanottaja luo ja muovaa oman mielikuvituksensa avulla kauniin objektin niistä jäljistä, jotka taiteilija on jättänyt jälkeensä. Tällainen objekti ei kuitenkaan koskaan Sartren mukaan hallitse vastaanottajan tunteita, koska niiden pysyvä lähtökohta on vapaus. (Sartre 1976, 53.)

3.2.3. Lukijan tehtävä

Sartren mukaan teoksen lukeminen on ohjattua luomista, jolloin kirjailija ohjaa valinnoillaan lukijaa päätyämään haluttuun lopputulokseen. Teos on kuitenkin olemassa vain sillä tasolla, johon lukijan kyvyt yltyvät. Kirjailija vetoaa ja kehottaa lukijaa antamaan objektiivisen olemassa olon sille, mitä hän itse on kielen avulla ryhtynyt paljastamaan. Lukijan tulee auttaa kirjailijaa teoksen luomisessa. Sartre toteaa näin:

Meidän on opettava heille, että he ovat sekä uhreja että kaikesta vastuussa, sekä sorrettuja, sortajia että omien sortajiensa liittolaisia ja ettei ole mahdollista erottaa toisistaan sitä minkä ihminen kestää, minkä hän hyväksyy ja mitä haluaa. Meidän on osoitettava heille, että maailma, jossa he elävät, on mahdollista määritellä vain

vetoamalla siihen tulevaisuuteen, jonka he itselleen kaavailevat ja koska lukutoimitus paljastaa heille heidän vapautensa, on meidän tätä hyväksi käyttäen muistutettava heidän mieliinsä, että se tulevaisuus, jonne he sijoittuvat nykyisyyttä arvostelevaan, on juuri se tulevaisuus, jossa ihminen lopultakin on kokonaan oma itsensä. (Sartre 1976, 252.)

Sitoutunut kirjailija haluaa olla olennainen suhteessa maailmaan, paljastaa ja muuttaa sitä. Maailmassa on kuitenkin paljon epäoikeudenmukaisuuksia ja jos kirjailija päättää puuttua niihin kirjoittamalla, hän tähtää niiden poistamiseen. Näin tehdessään hän samalla pakottaa lukijan luomaan sen minkä paljastaa, sekä samalla pakottaa lukijan osasylliseksi. Kun lukija luo ja ylläpitää lukiessaan epäoikeudenmukaisen maailman olemassaoloa, hän tulee siitä väistämättä vastuulliseksi. Täten teos pakottaa Sartren mukaan kantamaan vastuun maailmasta.

Eikä epäoikeudenmukaisuuksien maailmaa esitetä minulle sen vuoksi, että minä kylmästi katselin näitä epäoikeudenmukaisuuksia, vaan siksi että minun paheksuntani tekisi ne eläviksi, ja että minä paljastaisin ja loisin sen, mikä niissä on oleellista; ne ovat epäkohtia, jotka täytyy poistaa (Sartre 1976, 62).

Sartren mukaan esteettisen imperatiivin pohjalta on erotettavissa moraalinen imperatiivi. Sartre kirjoittaa, että taideteos on luottamuksen osoitus kaikilta tahoilta, sekä teoksen luojaalta että vastaanottajalta. Tällainen luottamus, jota taideteos edellyttää, kohdistuu juuri ihmisen vapauteen. Toisin sanoen, teos voidaan määritellä maailman kuvitteelliseksi esittämiseksi silloin, kun tämä maailma vaatii inhimillistä vapautta. Esimerkiksi kirjaa lukiessaan lukija kokee vapautensa liittyvän erottamattomasti kaikkien muiden ihmisten vapauteen, jolloin hän ei voi kuvitella, että käyttäisi tätä vapautta joidenkin ihmisten orjuuden hyväksymiseen. Lukija sitoutuu silloin maailmaan, muiden kärsimykseen ja vapauteen samalla kun tunnistaa omansa. (Sartre 1976, 64.)

On mahdotonta ajatella että kirjailijan liikkeelle panemaa pyyteettömyyden virtaa käytettäisiin epäoikeudenmukaisuuksien siunaamiseen, ja että lukija nauttisi vapaudestaan lukiessaan teosta, jossa suositaan tai hyväksytään tai vain kieltäydytään tuomitsemasta ihmisen orjuuttamista. (Sartre 1976, 63.)

Kirjailijan tulee paljastaa yhteiskunnan vääryyksiä ja tällainen paljastaminen on Sartren mukaan toimintaa, koska ei voi paljastaa, ellei pyri samalla muuttamaan asioita. Sitoutunut kirjailija pyrkii tuomaan esille yhteiskunnan piilotetut arvot, jotta niitä voisi muuttaa ja parantaa. Sartren kirjallisuusteoriassa tulee esille myös hänen moraalifilosofinen lähtökohtansa; vaikka ihminen on täysin vapaa, hän on silti vastuussa muille.

Sartren sitoutunut kirjallisuus ohjaa käsittelemään yhteiskunnan kipupisteitä ja vääryyksiä, ja tuomaan ne esille kirjallisuuden avulla. Kaikki lähtee kirjailijan yksilöllisestä halusta tuoda esille se, minkä kokee olevan väärin ja muuttamisen arvoista yhteiskunnassa. Sartren mukaan myös taide vaikuttaa yksilöön siinä vaiheessa, kun hän tarkastelee, tai muuten kokee, taideteosta ja muotoilee tästä kokemuksesta sen, mitä taiteilija ehkä mahdollisesti on halunnut teoksellaan tuoda esille. Tämä lopputulos voi muuttua yhteisölliseksi voimavaraksi, jos teoksen käsittelemä aihe on sellainen. Seuraavaksi tarkastelen lähemmin muita taiteenlajeja sitoutumisen kautta.

3.3. Muut taiteenlajit ja sitoutuminen

Mitä kirjallisuus on? -teoksessa Sartre käsittelee sitoutumista ennen kaikkea kirjallisuuden näkökulmasta. Sartre aloittaa teoksen ensimmäisen luvun ”Mitä kirjoittaminen on?”, näin: ”Ei, me emme halua ”sitoa myöskin” maalaustaidetta, kuvanveistoa ja musiikkia, tai emme ainakaan samalla tavoin. Ja miksi haluaisimme?” (Sartre 1976, 17). Sartren mukaan proosakirjallisuus on ainoa taiteenlaji, jonka avulla todellisuutta ja sen merkitystä pystytään kuvaamaan. Proosakirjailija kirjoittaa merkkejä ja merkityksiä, sekä pyrkii niiden merkkien avulla vaikuttamaan lukijaan ja sitä kautta toimimaan maailmassa. Onko muilla taiteenlajeilla mahdollisuutta olla samalla tavalla sitoutunutta kuin kirjallisuus?

Sartre kirjoittaa, ettei eri taiteenlajeja voi tarkastella samalla tavalla.

Mutta niiden, jotka haluavat osoittaa jonkin kirjallisuuden teorian mielettömyyden näyttämällä ettei sitä voi soveltaa musiikkiin, täytyy ensin

todistaa että taiteet ovat rinnastettavissa toisiinsa. Tätä rinnastettavuutta ei ole olemassa. Tässä kuten kaikessa muussakin ei ainoastaan muoto aiheuta erilaisuutta vaan myös materiaali. Värien ja äänten parissa työskenteleminen on yksi asia, itsensä ilmaiseminen sanoin on toinen. (Sartre 1976, 17.)

Sartren mukaan eri taiteenlajit eivät ole rinnastettavissa toisiinsa, koska niiden muoto ja materiaalit ovat erilaisia. Taiteilija pystyy ilmaisemaan itseään eri tavalla sanoilla kuin väreillä.

Kuvataiteesta Sartre toteaa, että sillä ei ole väliä onko esteettinen objekti realistisen vai formalistisen taiteen tuote, koska luonnolliset suhteet ovat kuitenkin käänteiset. Kausaalisuus on illuusio, koska katselija päätyy finaalisuuteen ja sen avulla tavoittaa ihmisen vapauden, joka on teoksen lähtökohta ja perusta. (Sartre 1976, 58–59.)

...ja koska tietyt syyt, vaikkapa vain kätketyt ovat vaikuttaneet siihen, että taiteilija on valinnut keltaisen värin enemmän kuin violetin, niin voidaan väittää, että näin luodut objektit heijastavat hänen syvimpiä tarkoitusperiään. Mutta ne eivät koskaan ilmaise hänen vihaansa, hänen tuskaansa tai hänen iloaan niin kuin sanat tai kasvojen ilme: ne ovat tämän tunteen kyllästävät. Ja koska hänen tunteensa ovat liukuneet näihin värisävyihin, joissa itsessään jo oli eräänlainen merkitys, se sekoittuvat ja hämärtyvät: kukaan ei voi niitä enää täysin tunnistaa kankaalla. (Sartre 1976, 18.)

Sanoilla itsensä ilmaiseva kirjailija pystyy ohjailemaan lukijaa haluamaansa suuntaan, kun taas värit kankaalla ovat katsojan tulkittavissa oman mielen mukaan. Jokainen voi nähdä taulussa mitä haluaa. Sartren mukaan maalari, tai muusikko eivät tee merkityksiä, joten heitä ei voi vaatia sitoutumaan.

Kaikki ajatukset, kaikki tunteet ovat siinä, kankaaseen liimattuina, äärimmäisen samanarvoisina: jokainen voi itse valita. Kaunosieluiset taiteilijat ovat joskus yrittäneet liikuttaa meitä: he ovat maalanneet pitkiä työläisjonoja lumessa työnsaantia odottamassa, lakkoilijoiden surkastuneita kasvoja, taistelukenttiä. He eivät hellytä enempää kuin Greuze ja hänen *Tuhlaajapoikansa*. [– –] En epäile etteivätkö lähimmäisenrakkaus tai viha voisi tuottaa muitakin objekteja, mutta nämä tunteet uppoavat niihin samalla tavoin, ne kadottavat nimensä ja jäljelle jää

vain olioita joita jokin epämääräinen sielu hellittämättä seuraa. Merkityksiä ei maalata eikä niitä sävelletä: kuka näin ollen uskaltaisi vaatia maalaria tai muusikkoa sitoutumaan? (Sartre 1976, 20.)

Sartren mukaan kieli on tärkein väline kuvaamaan inhimillistä vapautta ja näin ollen kirjallisuus ja näytelmät ovat tärkeimmät taidemuodot eksistentialisteille. Muut taiteenlajit pystyvät tuottamaan ja ilmaisemaan ideaaleja sisältöjä, merkityksiä ja kauneutta, mutta ne eivät koskaan ole yhtä läpinäkyvästi nähtävillä kuin kielellisessä ilmaisussa. Niiden sisältö on vain taideteoksen materiaalia. Nuottien, värien tai muotojen ei voi odottaa viittavan mihinkään itsensä ulkopuolella olevaan, koska ne eivät ole merkkejä. Taiteilija ei tee merkkiä, vaan mielikuvaobjektin. Sartren mukaan maalari ei voi objektillaan kuvata muuta kuin juuri sitä kohdetta, minkä on maalannut. Esimerkiksi maalaus ränsistyneestä talosta esittää vain tiettyä ränsistynyttä taloa, mutta siitä ei voi tehdä symbolia kuvaamaan yleistä sosiaalista eriarvoisuutta. Jokaisella taideteosta katsovalla on oikeus valita oma tulkintansa kuvasta. (Sartre 1976, 51.)

Taideteoksen eri elementeillä on esteettistä arvoa vain suhteessa muihin elementteihin, niillä on diakriittisiä¹ ominaisuuksia. Esimerkiksi taulussa tietty väri mielihyvää kuvaavana on vain alemmassa mielessä esteettinen; se on mielihyvää vain aisteille. Siksi eri taideteosten koko merkitys ja esteettinen voima löytyvät näkyvän lisäksi myös siinä, mitä ei näytetä. Eksistentialistit ovat sitä mieltä, että tarkoitus löytyy eräänlaisesta *hiljaisuudesta*; vaikka jokin objekti ilmenee kielen avulla, se ei koskaan ilmene kielessä. Tuhannet sanat kirjan sivuilla eivät merkitse mitään yksittäin, niiden merkitys ilmenee vasta kun ne luetaan yhdessä, orgaanisena kokonaisuutena. Tämä tarkoittaa sitä, ettei taideteoksen eri elementtejä tule lähestyä erikseen, vaan niitä tulee tarkastella niiden systemaattisen ja orgaanisen toiminnan kautta. (Deranty 2009.)

Sartre kritisoi taidetta taiteen vuoksi – teoriaa paljon; jos taidetta tehdään vain sen vuoksi että se on kaunista, siitä tulee täydellisen hyödytöntä. Tällainen taide on puhtaan kuluttamisen korkein muoto, se ei opeta mitään, ei heijasta mitään ideologiaa ja varoo

---

¹(*fonetiikka*) sellainen, joka helpottaa lukemista; ääntämistä opastava

olemasta mitenkään moralisoivaa. (Sartre 1976, 117.) Sartre jatkaa toisaalla, että taideteoksella ei ole päämäärää, vaan se on päämäärä. Teos on olemassa vain, jos sitä katsellaan. Esteettinen objekti luodaan uudelleen tunteiden avulla ja näiden tunteiden lähtökohta on vapaus, jossa taiteilijoiden maalaamat esineet ovat oliota-itsessään. (emt. 51.)

Sartre kirjoitti itse paljon näytelmiä, joissa käsitteli eksistentialisminsa aiheita. Sartre määrittelee teatterin taiteeksi *par excellence*. Hänen mukaansa teatterin pääominaisuudet liittyvät hänen teoriaansa vapaudesta. Sartren mukaan situaatio määrittelee sekä ihmisen olemista maailmassa, että tiivistää teatterin tärkeimmän esteettisen elementin. Sartre määrittelee *Mitä kirjallisuus on?* -teoksessa kirjallisuuden tehtäväksi yrityksen paljastaa maailma ja ennen kaikkea ihminen toiselle ihmiselle. (Sartre 1976, 14.) Teatteri on paras väline esittää ihmisen vapauden traaginen vastuu, tosiasia, että ihmiset ovat tuomittuja vapauteen. Näytelmien ei tulisikaan keskittyä roolihahmoihin, vaan esittää arkkityypisiä tilanteita ja situaatioita, joissa inhimillinen vapaus on vaakalaudalla, etenkin erilaisten universaalien arvojen ristiriitojen kautta.

Sartre kirjoittaa sodan jälkeen syntyneestä ”uudesta” teatterista ja toteaa sen olevan hyvä keino välittää moraalisia kysymyksiä.

Teatterissa ”luonne” oli aikaisemmin ratkaiseva tekijä: näyttämölle tuotiin henkilöitä, joiden luonne oli monitahoinen, mutta eheä kokonaisuus ja tilanteen tehtävänä oli vain osoittaa, miten kunkin henkilöhahmon toiminta muutti toista. – Enää ei ole luonteita, sankarit ovat ansaan joutuneita vapauksia, niin kuin me kaikki. Minkälaisia ulospääsyn mahdollisuuksia sitten on? Jokainen henkilö on yhtä kuin ulospääsytien valinta ja hänen arvonsa on täsmälleen sama kuin valitun tien arvo. Olisi toivottavaa, että kaikesta kirjallisuudesta tulisi moraalista ja problemaattista tämän uuden teatterin tapaan. Moraalinen – ei moralisoiva: sen tulee vain yksinkertaisesti osoittaa, että ihminen on *myös* arvo ja että ihmisen pohtimat kysymykset ovat aina moraalisia kysymyksiä. (Sartre 1976, 253.)

Sartrelle teatterin perimmäinen oikeutus on poliittinen. Niinpä niillä myyteillä, joita näytelmissä esitetään, on aina kaksi ajallista ulottuvuutta. Ensimmäinen on

ylihistoriallinen ulottuvuus; myyttien ja näytelmien kohde on inhimillinen vapaus yleisesti. Toinen ulottuvuus on historiallisen tilanteen ainutlaatuisuus; tilanne on aina tietyssä sosiaalisessa ja poliittisessä ympäristössä. Tässä näkyy Sartren tarkoittama teatterin poliittisuus. Toisen maailmansodan jälkeisenä aikana syntyneet eksistentiaalistiset näytelmät ja romaanit käsittelevätkin usein kysymyksiä yksilön sitoutumisen arvosta vastaan sitoutuminen kollektiiviin liikkeeseen ja inhimillisen vapauden paikasta globaalien konfliktien välissä. (Deranty 2009.)

Elokuvalla on ollut Sartren nuoruudessa suuri merkitys, mutta hän ei käsittele sitä juurikaan taidemuotona teksteissään. Deranty tuo esiin artikkelissaan (2009), että Sartre ja de Beauvoir jakavat innostuksen tähän uuteen taidemuotoon ja että Sartre tuo esille varhaisissa kirjoituksissaan innostuksensa elokuvan tarjoamiin mahdollisuuksiin. Sartre näki elokuvissa samat mahdollisuudet kuin myöhemmin teatterissa. Elokuvissa voi samalla tavalla hyödyntää artistin kykyä ilmaista ja toimia nykyhetkessä. Sartre kirjoitti sodan aikana itse elokuvakäsikirjoituksia ja kaksi niistä kuvattiin. Myöhemmin vuonna 1958 hän kirjoitti lisäksi kaksi käsikirjoitusta elokuviin Freudista ja Joseph Le Bonista. de Beauvoirin mukaan näillä Sartren elokuvallisilla kiinnostuksen kohteilla oli suuri merkitys Sartren myöhemmille ontologisille näkemyksille. Deranty kuitenkin kirjoittaa artikkelissaan (2009), että huolimatta tästä nuoruuden melko läheisestä ja innokkaasta suhteesta elokuvaan, Sartre ei käsittele sitä enää myöhemmissä estetiikkaa koskevissa kirjoituksissaan. Sartre asettaa myöhemmin teatterin elokuvan edelle, koska teatteri on enemmän vapaata. Teatteri näyttää ihmisen esittämän toiminnan lavalla suoraan yleisölle ja tämän toiminnan kautta molemmat maailmat, sekä näytelmän että oikea, ovat näkyvillä. Sartren mukaan teatteri on oikea taidemuoto esittämään vapautta tilanteissa. (Deranty 2009, Honigsblum 1982.)

Sartre pitää toimintaa tilanteissa tärkeänä ja tämä aiheuttaa sen, että hänen suhteensa runouteen on mutkikas. Sartre toteaa näin: ”Täytyy kuitenkin tehdä ero: merkkien valtakunta on proosa, runous liittyy maalaustaiteen, kuvanveiston ja musiikin puolelle” (Sartre 1976, 20).

”Ainakaan te ette voi edes uneksia sitovanne sitä”, kriitikot sanovat voitonriemuisesti, En todellakaan, Mutta miksi minä sitä haluaisin? Koska se käyttää sanoja niinkuin proosakin? Mutta ei se käytä niitä samalla tavoin, eikä se edes *käytä* niitä ollenkaan: sanoisin pikemminkin, että runous palvelee sanoja. Runoilijat ovat ihmisiä, jotka kieltäytyvät *käyttämästä hyväkseen* kieltä. Ja koska totuuden etsintä tapahtuu kielessä ja kielen kautta (kun kieli ymmärretään tietynlaisena instrumenttina), niin ei pidä kuvitella, että he pyrkisivät totuuden löytämiseen tai esittämiseen. Liioin he eivät haaveile maailman nimeämisestä ... (Sartre 1976, 20–21.)

Moderni runous on Sartren mielestä kielen harhaanjohdettua käyttöä. Se käyttää kieltä päämääränä sinänsä, samaan tapaan kuin maalari käyttää värejä. Se unohtaa sen, että kielessä materiaalisuuden ja merkityksen suhde on käänteinen verrattuna muihin taiteenlajeihin. Kieli on merkityksen välittäjä, se paljastaa tilanteen sinänsä. Runous taas Sartren mukaan kieltäytyy käyttämästä kieltä hyödyllisesti, löytämään totuutta tai paljastamaan maailmaa. Runoudessa käytetään kieltä ilman, että hyödynnetään sen kykyä kommunikoida ja antaa merkityksiä. Sartre toteaa:

Kirjailijan tehtävä on kutsua kissaa kissaksi. Jos sanat ovat sairaat, on meidän parannettava ne. – Eikä mikään ole sen turmiollisempaa kuin se kirjallisuudenlaji, jota luullakseni kutsutaan runolliseksi proosaksi: siinä sanoja käytetään niitä ympäröivien outojen harmonioiden vuoksi: harmoniat syntyvät kun sanoille annetaan epämääräinen, niiden selkeän merkityksen kanssa ristiriidassa oleva sisältö. (Sartre 1976, 245.)

Sartren mukaan taiteen tekijä ja vastaanottaja kuuluvat maailmaan ja siinä tiettyyn ympäristöön, eikä taidetta ole olemassa ilman että sillä on sekä tekijä että kokija. Kokija on osallistumisellaan mukana taideteoksen synnyssä. Teos ei voi edeltää esteettistä tarkastelua, koska se on olemassa vain silloin kun vastaanottaja luo sen. Sartren mukaan eri taidelajeilla on erilainen tarkoitus ja päämäärä. Sartre näkee, että vain proosakirjallisuudella on mahdollisuus olla täysin sitoutunutta. Teatteri- ja elokuvataide yltyvät kuitenkin melko lähelle sitä. Sartren mukaan teatterin tarkoitus on kuvata tilanteita ja olla poliittista. Teatterin avulla voi kuvata vapautta tilanteissa, mikä on

Sartrelle tärkeä ominaisuus taiteessa. Sartre ei käsittele elokuvaa taidemuotona *Mitä kirjallisuus on?* -teoksessa, mutta toi sen jälkeisissä teksteissään ilmi arvostuksensa sitä kohtaan, sekä pohti sen mahdollisuuksia olla samanlainen tilaation ja vapauden kuvaaja kuin teatteri. Kuten edellä mainittiin, Sartren mukaan taiteen lopullinen päämäärä on pelastaa maailma näyttämällä se sellaisena kuin se on, mutta niin kuin sen lähtökohta olisi ihmisen vapaus.

Edellä käsitteelin Sartren sitoutunutta kirjallisuutta ja pyrin tuomaan esille sen tarkoituksen sekä kirjailijan, lukijan että eri taiteenlajien näkökulmasta. Sartre itse kiteytti kirjansa lopussa näin:

Meillä ei ole mitään takeita kirjallisuuden kuolemattomuudesta; sen pelastus on yhden ainoan kortin varassa. Se kortti on Euroopan, sosialismin, demokratian ja rauhan kohtalo. Ja sillä kortilla on pelattava. Jos me kirjailijat häviämme, sen pahempi meille. Mutta sen pahempi myös yhteiskunnalle. Olen osoittanut, miten yhteisö kirjallisuuden avulla siirtyy tiedostavaan ja välittävään toimintaan, se saa huonon omantunnon, se näkee oman kuvansa häilähtelevänä, ja tätä kuvaa se lakkaamatta pyrkii muuttamaan ja parantamaan. Mutta kirjallisuutta eivät loppujen lopuksi kuitenkaan suojele Kaitselmuksen muuttumattomat säännökset: kirjallisuus on sitä mitä ihmiset siitä tekevät, itsensä valitessaan he valitsevat kirjallisuuden. Jos kirjallisuus muuttuisi pelkäksi propagandaksi tai pelkäksi viihteeksi, yhteiskunta vaipuisi jälleen hetkessä elämisen liejuun, kalvosiipisten ja vatsajalkiaisten muistittomaan elämään. Tietenkään tämä kaikki ei ole mitenkään tärkeää: maailma voi varsin hyvin selviytyä ilman kirjallisuutta. Mutta ilman ihmistä se voi selviytyä vielä helpommin. (Sartre 1976, 256.)

Sartren sitoutunut kirjallisuus on ennen kaikkea yhteiskunnallinen kannanotto, ei niinkään kirjallisuusteoria. Kirjallisuuden tehtävä on paljastaa maailman epäoikeudenmukaisuuksia ja tähdätä niiden muuttamiseen. Kirjailija kirjoittaa siksi, että pystyisi muuttamaan asioita, jotka kokee vääriksi ja muuttamisen arvoisiksi. Toisaalta Sartre ei ota kantaa siihen, mitä ne asiat ovat, eikä siihen millä tavalla ne pitäisi kirjoittaa. *Mitä kirjallisuus on?* -teoksessaan Sartre kritisoi sekä aikalaisiaan että edeltäjiään tämän

unohtamisesta. Seuraavassa luvussa käsittelem *Mitä kirjallisuus on?* -teoksen saamaa vastaanottoa sekä sitä, minkälaista keskustelua se herätti ilmestyttyään.

4. MITÄ KIRJALLISUUS ON? -TEOKSEN VASTAANOTTO JA MYÖHEMPI VAIKUTUS

Mitä kirjallisuus on? julkaistiin hetkenä, jolloin Sartren ajattelu ja eksistentialismi oli hyvin suosittua Ranskassa ja muualla Euroopassa. Teos esittää Sartren johtopäätökset kirjailijan tehtävästä; vain taiteella, joka on merkityksellistä, on mahdollista olla sitoutunut, ja ainoa taide, joka tällaista voi olla on proosa. Sartren suosioista huolimatta hänen ajatteluaan myös kritisoitiin. Sartren teksteistä on esitetty useita toisistaan poikkeavia tulkintoja ja tämä johtui pitkälti hänen tekstiensä vaikeaselkoisuudesta sekä tulkinnanvaraisuudesta. Sartre muutti itsekin entistä ajattelutapaansa, jos tarve vaati. Sartren ansioksi voidaan laskea se, että hän teki eksistentialismin tutuksi suurelle yleisölle sekä Ranskassa että muualla. Sartre vaikutti vahvasti ranskalaiseen kirjallisuuteen, etenkin Beauvoirin sekä Camus'n kautta. (Lehtinen 2002, 227.)

Huolimatta eksistentialismin suuresta suosiosta sodan jälkeisessä Ranskassa, François Dosse kirjoittaa teoksessaan *Strukturalismin historia I* Sartren suosion laskeneen 1950-luvulle tultaessa. Sartren ajattelua sitoivat hänen poliittinen sitoutuneisuutensa sekä se, että hän oli kykenemätön päästämään irti ajatuksesta kirjallisuuden ainutlaatuisuuden itsestäänselvydestä. Tätä ajatusta kirjallisuuden ainutlaatuisuudesta alettiin enenevässä määrin kyseenalaistamaan 1950-luvun loppupuolella. Myös ajatus siitä, että kukaan pystyisi hahmottamaan koko maailmaa ja tuomaan esille sen ongelmakohtia, olemaan niin sanottu sitoutunut älykkö, kyseenalaistettiin. Alettiin ajatella, että jokaisen piti pysyä tarkasti omalla erikoisalallaan. (Dosse 2011, 36–39.)

Lopulta Sartren ajattelu jäi 1960-luvulle tultaessa strukturalismin, poststrukturalismin sekä muiden uusien tuulien varjoon. (Klockars 2015, 117.) Strukturalismin kaksi merkittävää henkilöä, Georges Dumézil ja Claude Lévi-Strauss, irtaantuivat omassa ajattelussaan sartrelaisesta sitoutuneen älykön perinteestä. Koko maailman ongelmien esiin tuojana oleva filosofihahmo lakkasi vähitellen olemasta filosofian keskiössä jättäen näin tilaa ihmistieteiden nousulle. (Dosse 2011, 36–39.)

Myös Sartren aikalainen Jean Hyppolite totesi vuonna 1955 julkaistussa artikkelissaan ”A Chronology of French Existentialism”, eksistentialisimin olevan kehitysvaiheessa, missä sen suurin huippu oli saavutettu. Hyppolite jakoi eksistentialismin neljään eri kehitysvaiheeseen. Ensimmäinen vaihe käsitti toisen maailmansodan ja ajan ennen sitä. Toinen vaihe oli sodan jälkeen, jolloin ranskalaisesta eksistentialismista kasvoi muotifilosofia. Kolmas vaihe alkoi Hyppoliten mukaan 1950-luvulle tultaessa ja oli artikkelin julkaisuaikoihin melko lailla ohi. Vaihe oli eksistentialisimin laskun aikaa, jolloin muotivirtaus alkoi hiipua, eivätkä nuoret filosofian opiskelijat enää tunteneet tarvetta määritellä itseään Sartren kautta. Neljäs vaihe oli Hyppoliten mukaan juuri alkamassa. Siinä Sartren ajatteluun haluttiin tehdä ero, mitä enteili Maurice Merleau-Pontyn *Les Aventures de la dialectique* ilmestyminen vuonna 1955. (Hyppolite 1955, 100–102.)

Patrick Baert toi artikkelissaan ”The sudden rise of French existentialism: a case-study in the sociology of intellectual life” (2011) esille sen, että eksistentialisimin suurimman suosion aika oli verrattain lyhyt, käsittäen joidenkin arvioiden mukaan vain vuodet 1944–1947. Sodan jälkeen eksistentialismi toi kaivattua selitystä sodan tapahtumille ja kulttuurisen trauman käsittelylle. Sartren ajattelussaan korostama vastuu omista teoista, sekä se, miten kukaan ei voi paeta sitä vastuuta, olivat sodasta toipuvalle kansakunnalle menneisyyden käsittelyyn sopivia ajatuksia. (Baert 2011, 619–641.)

Näiden Sartren ajatusten myötä kirjallisuudesta tuli poliittista toimintaa. Kirjallisuuden ja journalismin raja hämärtyi poliittisen agendan vuoksi, aivan kuten Sartren näytelmät heijastivat hänen poliittisia näkemyksiään. Nämä kaikki yhdessä sitoutuneen kirjallisuuden käsitteen kanssa osuivat Baertin mukaan otolliseen maaperään sodanjälkeisessä Ranskassa. (Baert 2011, 619–641.) Vaikka edellä mainittujen tutkimusten mukaan Sartren suosiossa voidaan nähdä laskusuhdannetta 1950-luvulta alkaen, oli hänen suosionsa vielä 1960-luvulla merkittävä ja hänen ajattelunsa herättivät kiinnostusta ympäri maailmaan. (Leak 2006, 113.)

Oliko osasyynä Sartren suosion hiipumiselle vasemmistointellektuellien roolin pieneneminen ranskalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa? Jorma Turunen tuo esille kirjassaan *Ranskan vasemmiston tarina* (2019), miten 1970-luvulta alkaen ranskalaisen vasemmistoälymyksen vaikutus väheni radikaalisti ja useat heistä kääntyivät vastustamaan perinteisiä vasemmistolaisia arvoja. Sartren hautajaisiin huhtikuussa 1980 kerääntyi 100 000 saattajaa ja se voidaan nähdä yhtenä viimeisimpänä perinteisen vasemmiston näytöksenä, kunnes 1990-luvulle tultaessa uusi vasemmistointellektuellien polvi, Pierre Bourdieu etunenässä, nousi jälleen yhteiskunnallisen keskustelun keskiöön Ranskassa. (Turunen 2019, 170–172.)

Sartren ajatukset sitoutuneesta kirjallisuudesta herättivät tuoreeltaan keskustelua. Van Meter Ames kritisoi artikkelissaan ”Existentialism and the Arts” (1951) miten Sartre näkee vain proosan mahdollisuudet olla sitoutunutta. Ames kritisoi sitä, miten Sartre jättää kaikki muut taiteenlajit, etenkin runouden, sitoutumisen ulkopuolelle. Toisaalta hän näkee potentiaalia keskustelulle siinä, miten Sartren mukaan kirjoittaminen on toimintaa, jolla pyritään muuttamaan. Amesin mukaan tämä tarkoitti ajattelun siirtymistä niin, että vapaus nähtiin jonain, mikä on vastuullista ja sitoutunutta. (Ames 1951, 253–255.)

Ames kritisoi sitä, miten vain yksi taiteenlaji, joka on irrotettu kuva maailmasta, pystyisi muuttamaan maailmaa. Miksei maalaustaide, musiikki, tai runous ole yhtä tehokas keino siihen kuin proosakirjallisuus? Lisäksi hän tuo esille, miten Sartren alkuperäinen käsitys estetiikasta liitti sen vahvasti mielikuvitukseen, eikä sillä ollut mitään tekemistä etiikan kanssa, toisin kuin sitoutuneessa kirjallisuudessa. Sitoutunut kirjallisuus kuitenkin muutti Sartren omia sekä hänen kollegoidensa kirjoituksia enemmän yhteiskunnalliseen ja konstruktiviseen suuntaan. (Ames 1951, 253–255.)

Sartren mukaan kukaan ei maalaa merkityksiä, eikä kukaan laita merkityksiä musiikkiin, joten ketään taidemaalaria tai muusikkoa ei voi vaatia olemaan sitoutuneita. Tämä sai aikaan jonkinlaisen vastareaktion muusikko- ja intellektuellipiireissä. Esimerkiksi Sartren ystävä René Leibowitz vaikutti avantgarde-musiikin parissa ja sai Sartren osittain vakuutettua, että avantgarde-musiikki pystyy jollakin tasolla olemaan sitoutunutta. Leibowitz kirjoitti artikkelin sitoutuneesta muusikosta *Les Temps modernesiin* vuonna

1949. Siinä Leibowitz kirjoittaa, että ollakseen vapaa säveltäjän on oltava tietoinen perinteestä ja siitä, miten hänen aikalaisensa ovat sidottuja siihen. Tästä huolimatta säveltäjän on uskallettava luoda uutta ilman miellyttämisen halua. Näin tehdessään hän on vallankumouksellinen ja vapaa. (Ames 1951, 253.)

Sartre muutti osittain mieltään myös runouden mahdollisuudesta olla sitoutunutta. *Mitä kirjallisuus on?* -teoksessa hän piti runoutta narsistisena kirjoittamisen muotona, mutta muutti vähättelevää suhtautumistaan vuonna 1948 julkaistussa Léopold Senghorsin runoteoksen *Anthologie de la nouvelle poésie nègre et malgache* alkupuheessa ”Orphée noir”. Siinä Sartre muuttaa osittain käsityksiään ja toteaa mustan, ranskankielisen runouden olevan sillä hetkellä ainoa vallankumouksellisuuteen pystyvä runouden muoto. Se, mikä alun perin esti Sartren mielestä runoutta olemasta sitoutunutta, sen sulkeutuneisuus ja läpinäkymättömyys, tekivätkin siitä nyt vallankumouksellisen. Sartren mukaan runous oli edelleen narsistista, mutta Senghor pystyi Sartren mielestä laajentamaan oman kamppailunsa kolonialistista rasismia vastaan kaikkien ihmisten kamppailuksi sortoa vastaan. (Leak 2006, 82.)

Roland Barthesin esikoisteos *Le degré zéro de l'écriture* (1953), syntyi osittain vastineeksi Sartren teokselle. Daniel Just tuo esille artikkelissaan ”Against the Novel: Meaning and History in Roland Barthes's "Le Degré Zéro De l'écriture", miten Barthes koki Sartren ajatuksen kirjallisuuden tehtävästä vieraaksi. Barthes kritisoi Sartren ajatuksia ja oli sitä mieltä, että Sartren ajatus kirjallisuuden tehtävästä esti sitä olemasta mitään muuta. Barthesin ja Sartren suurin erimielisyys kirjallisuuden tehtävästä koski sitä, että Sartren mukaan kirjallisuuden tehtävä on merkityksen esittäminen, mikä taas Barthesin mukaan tarkoittaa sen muuttamista voimaksi, joka sitoo koko olemassaolon staattiseksi. Barthesin mukaan tällainen kirjallisuus on samanlainen kuin Kuolema. (Just 2007, 391–396.)

Barthesin mukaan kirjallisuus on hiljaisuutta ja sen olemukseen kuuluu taipumus suunnata kohti omaa tuhoaan. Sellainen kirjallisuus, mistä puuttuu hiljaisuus, voi onnistuneesti muuttua ja viivyttää omaa katoamistaan. Sellainen on kirjallisuutta, joka lakkauttaessaan kielen voiman kiinnittyäkseen tarkoitukseen, pystyy onnistuneesti

tasapainoilemaan kirjallisuuden ja elämän nollapisteessä. Barthesin mukaan kertomakirjallisuus joutuu aina väistämättä taistelemaan kielen viitteellisyyden vuoksi, joten muut taiteenlajit ovat parempi tapa tuoda esille merkityksiä. (Just 2007, 391–396.) Barthesin mukaan kirjallisuuden tehtävä ei ole vaikuttaa todellisuuteen, tai ainakaan kirjailija ei voi ennakoita sitä, miten kirjallisuus mahdollisesti vaikuttaa. Lukija ei voi myöskään nimetä mahdollisten vaikutusten alullepanijaksi kirjailijaa. (Barthes 1993, 11.)

Myöhemmin keskustelua on tulkinnut esimerkiksi Gisèle Sapiro artikkelissaan “The Debate on the Writer’s Responsibility in France and the United States from the 1920s to the 1950s” (2010). Sapiroon mukaan sitoutunut kirjallisuus syntyi tilanteeseen, jossa haluttiin tehdä ero modernismiin ja sen ihanteisiin taiteen epäpoliittisuudesta, sekä taidetta taiteen vuoksi -ajattelusta. (Sapiro 2010.)

Mitä kirjallisuus on? teoksessaan Sartre käsitteli sitä, miten ja miksi häntä edeltävät ja aikalaiskirjailijat ovat epäonnistuneet töissään, joten Sartren vaatimus kirjailijan sitoutumisesta on ennen kaikkea yhteiskunnallinen, eikä niinkään kirjallisuustieteellinen. On myös esitetty näkemys, että Sartre tarkoitti sitoutuneen kirjailijan vaatimuksen itselleen kritiikiksi aikaisemmista uskomuksistaan kirjallisuuden pyhyyteen. Vuoteen 1963 mennessä Sartre oli menettänyt uskonsa siihen, että sitoutuneella kirjallisuudella voisi vaikuttaa. Sartre kirjoittaa *Sanat* -teoksessaan, että kirjallisuus voi tarjota ihmiselle vain mahdollisuuden katsoa itseään kuin rikkinäisestä peilistä. Sartre toteaa tämän lisäksi, että hän ei enää näe kynää miekkana. (Thody & Read 2001, 143–145.)

Sartren suosio oli huipussaan *Mitä kirjallisuus on?* -teoksen ilmestymisen aikoihin. Sitoutunut kirjallisuus herätti keskustelua ja Sartren kirjallisuusteoria vaikutti ranskalaisessa kirjallisuudessa ennen kaikkea eksistentialististen kirjailijoiden, kuten de Beauvoirin ja Camus’n kautta. Sitoutunutta kirjallisuutta kritisoitiin sen tavasta rajata sitoutuminen pelkästään proosakirjallisuutta koskevaksi. Kritiikki kohdistui lisäksi siihen, miten sitoutunut kirjallisuus määritteli kirjallisuuden ainoaksi tehtäväksi ja hyveeksi tuoda esille epäkohtia ja olla poliittista sekä yhteiskunnallisesti vaikuttavaa.

Sartren kirjallisuusteoria jäi jonkin verran vähemmälle huomiolle kuin hänen muu ajattelunsa ja teoksensa, johtuen ehkä Sartren ajatusten esittämistavasta. Hän kirjoitti teoksensa pamflettimaiseksi, esseetyyppiseksi, ja esitti siinä ajatuksensa melko epäjärjestelmällisesti sekä tulkinnanvaraisesti. Selvää kuitenkin on, että Sartren sitoutunut kirjallisuus on avoimen poliittinen kannanotto, jossa kirjallisuuden tehtäväksi määritellään maailman epäkohtien paljastaminen ja muuttaminen.

5. PÄÄTÄNTÖ

Tutkielmassani tarkastelin Sartren sitoutunutta kirjailijaa sellaisena kuin hän sen esitti *Mitä kirjallisuus on?* -teoksessa. Sartren kirjallisuusteoria pohjaa hänen käsitykseensä radikaalisti vapaasta ihmisestä ja kirjailijasta, jonka tehtävä on paljastaa maailma ja pyrkiä sitä kautta muuttamaan sitä. Tavoitteeni oli tehdä kattava analyysi sitoutuneesta kirjallisuudesta käsitteenä. Pyrin tutkimaan sitä, miten Sartre määritteli teoksessaan kirjailijan, kirjailijan tehtävän, sekä sitoutuneen kirjallisuuden tarkoituksen. Pyrin myös tulkitsemaan sitä tapaa, millä Sartre määritteli teoksen vastaanottajan ja vastaanottajan tehtävän sitoutuneen kirjallisuuden synnyssä.

Tutkielmassani oli viisi päälukua, joista kaksi ensimmäistä toimi johdantona ja kontekstina kolmannelle, varsinaiselle analyysiluvulle. Neljännessä luvussa käytin aiempia lukuja pohjana teoksen synnyttämän keskustelun pohdinnalle. Tutkielmassani lähdin tarkastelemaan ensin sitä, kuka Sartre oli, hänen elämäänsä ja tuotantoaan sen verran kuin näin tarpeelliseksi sitoutuneen kirjallisuuden käsitteen avaamiseksi. Siinä yhteydessä nousi esille mielenkiintoinen yhteys Sartren sota-ajan kokemuksille ja sitoutuneen kirjallisuuden synnylle. Monissa tutkimuskirjallisuuden teksteissä, samoin kuin Sartren omassa tekstissä, nousi esille se, miten Sartre koki sota-ajan vahvasti elämäänsä vaikuttavana asiana. Sartre näki elämänsä jakaantuvan aikaan ennen sotaa ja sen jälkeen, mikä ei luonnollisestikaan ollut mikään poikkeus aikalaisten keskuudessa. Sartre koki, että kirjoittaminen on se tapa, millä pystyy vaikuttamaan epäkohtiin, ja tämän ajatuksen voi nähdä juontavan juurensa Ranskan miehitysjän sekä vastarintaliikkeen toiminnasta. Sartre itse koki oman toimintansa ennen sotaa olevan jotain muuta kuin sodan jälkeen. Sodan jälkeen hän pystyi toimimaan sitoutuneena kirjailijana ja siten pyrkiä kirjoitustensa avulla tuomaan esille yhteiskunnan epäkohtia ja sillä tavalla muuttamaan niitä. Sartre koki toimineensa toisin ennen sotaa ja sen aikana.

Seuraavaksi käsitteelin Sartren ajattelun avainkäsitteitä, koska niiden avaaminen toi paremmin esiin ne taustat ja ajatusrakennelmat, jotka liittyvät myös sitoutuneeseen kirjallisuuteen. Näistä löytyikin selkeitä yhteyksiä ja Sartre kirjoitti usein *Mitä*

kirjallisuus on? -teoksessa ajatuksiaan siten, että oletuksena oli lukijan tietävän hänen filosofiset peruskäsitteensä ihmisen tietoisuudesta, vapaudesta ja situaatiosta. Olin ajatellut, että huono usko olisi enemmän esillä myös sitoutuneen kirjallisuuden tulkinnassa, mutta Sartre ei tuonut sitä juurikaan esille *Mitä kirjallisuus on?* -teksteissä.

Seuraavaksi siirryin analysoimaan *Mitä kirjallisuus on?* -teosta. Ensin keskityin siihen, miten Sartre määritteli kirjailijan ja näki kirjailijan tehtävän. Tulkitsin, että Sartren mukaan sitoutuneen kirjailijan tehtävä on nähdä yhteiskunnan epäkohdat, asiat, jotka ovat muuttamisen tarpeessa, ja sitten puuttua niihin kirjoittamalla. Maailma on täynnä epäoikeudenmukaisuuksia, joten kirjailijan täytyy päättää mitä niistä haluaa muuttaa. Kirjoittaessaan kirjailija tähtää maailman muuttamiseen ja samalla pakottaa lukijan osallistumaan siihen, kantamaan vastuuta paljastamistaan asioista, koska lukiessaan lukija tulee tietoiseksi niistä epäoikeudenmukaisuuksista, joista kirjailija on kirjoittanut. Sitoutuneen kirjailijan tehtävä on esittää sellaisia kysymyksiä, jotka saavat lukijan pohtimaan, esittämään kysymyksiä, etsimään vastauksia ja kyseenalaistamaan vallitsevat käytännöt ja ajatusmallit.

Esille nousi kirjailijan ja kirjallisuuden sidonnaisuus aikaan. Pysin tuomaan esille, miten Sartren sitoutunut kirjallisuus on historiaan sidottu käsite. Sitoutunut kirjailija valitsee itsensä omassa historiallisessa ajassaan, on siten sidottu siihen, ja kirjoittaa omille aikalaisilleen, ei menneisyyden, eikä tulevaisuuden lukijoille. Sartre toteaa, että sitoutunut teos on sidottu omaan aikaansa, jolloin sen voi olettaa puhuttelevan aikalaisia ja saman kontekstin omaavia ihmisiä. Kun sekä kirjailija että lukija ovat saman aikakauden ihmisiä, he jakavat saman historiallisen hetken, sen tavat, sen hetkiset oikeat ja väärät käsitykset. He ymmärtävät toisiaan, eikä kirjailija joudu pohtimaan sitä, tuleeko hän ymmärretyksi. Molemmat jakavat saman historiallisen hetken, joten vapaus voi olla jotain konkreettista toimintaa. Tämä näkyy siinä, että sekä kirjailijan että lukijan tehtävä on toimia. Toiminta on sitoutumista.

Seuraavaksi käsitteelin lukijan osuutta sitoutuneen kirjallisuuden synnyssä. Sartren tekstistä nousi esiin se, miten sekä kirjailija että lukija ovat vapaita ja nämä kaksi vapautta luovat yhdessä lopullisen teoksen. Lukija ottaa tämän tehtävän vastaan pyyteettömästi.

Lukutoimitus on luottamuksen osoitus sekä kirjailijan että lukijan osalta, molempien pitää luottaa siihen, että toinen on sitoutunut pyyteettömyyden sopimukseen. Sartren mukaan sekä kirjailija että lukija kuuluvat maailmaan ja siinä tiettyyn ympäristöön, eikä kirjallisuutta ole olemassa ilman että sillä on sekä tekijä että kokija. Kokija on osallistumisellaan mukana taideteoksen synnyssä.

Viimeisessä analyysin alaluvussa käsittelin taidelajien erilaisuutta. Tulkitsin sitä, miten Sartre näki muut taiteenlajit, sekä sitä, onko muilla taiteenlajeilla kuin proosakirjallisuudella mahdollisuutta olla sitoutuneita. Sartren teksteissä tuli usein esille se, miten Sartre näki proosakirjallisuuden oikeastaan ainoaksi taiteenlajiksi, minkä avulla sitoutumista voi välittää. Sartren mukaan etenkin runous, taidemaalaus ja kuvanveisto välittivät vain mielikuvia, eivät merkityksiä, eikä niitä sen vuoksi voinut vaatia sitoutumaan. Sartre näki teatterin ja elokuvataiteen mahdollisen potentiaalin olla sitoutuneita taiteenlajeja, mutta ei lopulta pohtinut asiaa kovinkaan paljon *Mitä kirjallisuus on?* -teoksessa.

Olen pyrkinyt osoittamaan, että Sartren sitoutunut kirjallisuus on yhteiskunnallinen käsite, ei niinkään kirjallisuusteoria. Sartre ei sanonut miten ja mistä pitää kirjoittaa ja kirjoituksen estetiikka nousee sen sitoutumisesta, ei niinkään muista ansioista. Sartren mukaan hyvä kirjallisuus on sellaista, joka tuo esiin epäkohtia, sekä herättää ajattelemaan, keskustelemaan ja toimimaan. Sartren näkemyksen mukaan kirjailijoiden ja filosofien tehtävä on osallistua aktiivisesti yhteiskunnalliseen keskusteluun. Kirjailijoiden tehtävä yhteiskunnassa on olla aktiivisia kansalaisia, sekä herättää teoksillaan ajatuksia ja vastakaikua. Kirjailijan tehtävä on muuttaa maailmaa. Yhteiskunta kuitenkin muuttuu koko ajan, jolloin kirjallisuudenkin kuuluu muuttua.

Sartren kirjallisuusteoria ja sitoutuneen kirjailijan käsite nojaa Sartren filosofian keskeisimpään teemaan, vapautteen. Sartren mukaan sitoutuneella kirjailijalla on vapaus valita aiheensa niin, että aihe paljastaa ja nimeää maailman epäoikeudenmukaisuuksia. Myös lukijalla on ehdoton vapaus tulkita ja ymmärtää teosta. Sitoutunut kirjailija antaa teoksensa lahjana lukijalle. Kirjailija ja lukija synnyttävät yhdessä sitoutuneen kirjallisuuden.

Sartren sitoutunut kirjailija syntyi hetkeen, joka voidaan nähdä Sartren oman poliittisen toiminnan alkuna. Kirjailija on sidottu osaksi omaa historiallista hetkeään, aivan kuten Sartre oli sidottu omaan todellisuuteensa sodan jälkeen; hetkeen, jossa näkyi vahvasti toisen maailmansodan, sotavankeuden ja Ranskan miehitysajan kokemukset.

Nykypäivään sovellettuna sitoutuneen kirjallisuuden vaatimus kohtaisi epäilemättä monia ongelmia. Sitoutunut kirjailija pyrkii paljastamaan ja muuttamaan maailman epäkohtia. Tänä päivänä maailma on pirstaloitunut ja monimuotoistunut, ja yhtenäiskulttuurin aika on ohi. Oman agendan jakaminen ja levittäminen on jokaisen ulottuvilla ja sitä hyödynnetään laajasti. Blogikirjoitukset, sosiaalinen media ja vloggaaminen ovat tehneet asioiden jakamisesta äärimmäisen helppoa ja nopeaa. Omille ajatuksille ja kirjoituksille on mahdollista saada todella suuri, jopa kansainvälinen yleisö, jos niin haluaa. Tämä on luonut eräänlaisen informaatioähkyn tiedon vastaanottajille, eli lukijoille, jolloin helposti käy niin, ettei omasta mielipiteestä poikkeavaa tietoa oteta vastaan, tai eriävät mielipiteet jätetään huomiotta, koska omaa ajatusmaailmaa tukevia tekstejäkin löytyy määrättömästi. Toisin sanoen, on helppo elää omassa kuplassa ja olla vastaanottamatta mitään siitä poikkeavaa tietoa.

Voidaanko sitoutuneeksi kirjailijaksi laskea tällaiset netissä kirjoittelevat, usein anonyymit, henkilöt, jotka kyllä tuovat, välillä hyvin kärkkäästi, oman mielipiteensä esille asioista ja pyrkivät näin muuttamaan maailmaa, mutta joiden taustoja ja tarkoitusperiä lukija ei tunne? Tai salanimellä kirjoittavat henkilöt? Kirjoittajaa ei siinä tapauksessa voida tunnistaa, tai identifioida tiedetyksi henkilöksi. Tällaisten kirjoittajien sanoman tarkoitusta voi vain arvailla. Kirjoittaja ei tällöin ole avoin syistä ja lähtökohdista, joiden vuoksi hän koki, että kirjoitus oli tarpeellinen. Lukijaa ei voi vaatia olemaan sitoutunut tapauksessa, jossa kirjoittajan pyyteettömyyteen ei voi luottaa. Tällöin sitoutuneelta kirjallisuudelta katoaa pohja. Sitoutuneen kirjallisuuden ja nykyajan viihdeteollisuuden yhteyttä olisi mielenkiintoista pohtia tarkemminkin.

Tutkielmani kannalta haasteelliseksi osoittautui se, etten pysty lukemaan Sartren tekstejä alkuperäiskielellä, joten olin käännöstekstien varassa. Kielitaidonpuute rajasi myös osan

mielenkiintoisista ja tutkimuksen kannalta hyödyllisistä tutkimusmateriaaleista ulos. Onnekseni Sartre-tutkimusta on tehty laajasti myös englanninkielellä Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa, joten toivon, että sain tarpeeksi laajan kuvan Sartre-tutkimuksesta, sekä kattavan pohjan työlleni myös tällä tavalla. Tutkielmani oli vaatimaton pyrkimys luoda katsaus yhteen Sartren teoksista, joka on jäänyt hieman vähemmälle huomiolle Sartren laajassa tuotannossa.

LÄHDELUETTELO

Ames, Van Meter (1951): Existentialism and the Arts. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*. 9:3, 252–256. Saatavilla <https://www-jstor-org.ezproxy.jyu.fi/stable/425886>, viitattu 8.5.2019.

Baert, Patrick (2011): The sudden rise of French existentialism: a case-study in the sociology of intellectual life. *Theory and Society*. 40:6, 619–644. Saatavilla <https://www-jstor-org.ezproxy.jyu.fi/stable/41475713>, Viitattu 31.5.2019.

Barthes, Roland (1993): *Tekstin hurma*. Suom. Raija Sironen. Tampere: Vastapaino. Alkuteos *Le plaisir du texte*, 1973.

Bourdieu, Pierre (1996): *The rules of art. Genesis and structure of the literary field*. Cambridge: Polity Press.

Cohen-Solal, Annie (1992): *Sartre*. Suom. Riitta Suomalainen, Porvoo: WSOY. Alkuteos *Sartre, 1905–1980*, 1985.

Deranty, Jean-Philippe (2009): Existentialist Aesthetics. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Saatavilla <https://plato.stanford.edu/archives/spr2019/entries/aesthetics-existentialist>, viitattu 12.2.2011, sekä 7.5.2019.

Dosse, François (2011): *Strukturalismin historia I*. Suom. Anna Helle. Helsinki: Tutkijaliitto.

Flynn, Thomas (2013): Jean-Paul Sartre. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Saatavilla <https://plato.stanford.edu/archives/fall2013/entries/sartre>, viitattu 7.5.2019.

Føllesdal, Dagfinn (1981): Sartre on freedom. *The Philosophy of Jean Paul Sartre. The Library of Living Philosophers*. Vol. XVI, 392–407. La Salle.

Guerlac, Suzanne (1993): Sartre and the Powers of Literature: The Myth of Prose and the Practice of Reading. *Comparative Literature*. 108:5, 805–824. Saatavilla <https://www-jstor-org.ezproxy.jyu.fi/stable/2904878>, viitattu 7.5.2019.

Honigsblum, Gerald (1982): Sartre by Himself: Film as Biography and Autobiography. *The French Review. Special Issue. Sartre and Biography*. 55:7. 123–130. Saatavilla <https://www-jstor-org.ezproxy.jyu.fi/stable/487507>, viitattu 23.5.2019.

Hyppolite, Jean (1955): A Chronology of French Existentialism. *Yale French Studies*. 16. 100–102. Saatavilla <https://www-jstor-org.ezproxy.jyu.fi/stable/2929153>, viitattu 31.5.2019.

Just, Daniel (2007): Against the Novel: Meaning and History in Roland Barthes's "Le Degré Zéro De l'écriture". *New Literary History*. 38: 2. 389–403. Saatavilla <https://www-jstor-org.ezproxy.jyu.fi/stable/20058009>, viitattu 4.6.2019.

Kauppinen, Antti (2004): Sartre, Husserl ja minä. Teoksessa *Minän ulkoisuus: fenomenologisen kuvauksen hahmotelma*. Suom. ja esipuhe Antti Kauppinen. Helsinki: Tutkijaliitto. Alkuteos Sartre, Jean-Paul: *La transcendance de l'égo*, 1937.

Klockars, Kristian (2015): Sartren yhteiskuntateoria. Teoksessa Pyykkönen, Miikka & Kauppinen, Ilkka (toim.) *1900-luvun ranskalainen yhteiskuntateoria*. Helsinki: Gaudeamus.

Leak, Andrew (2006): *Jean-Paul Sartre*. Lontoo: Reaktion Books Ltd.

Lehtinen, Torsti (2002): *Eksistentiaalisuus. Vapauden filosofia*. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Priest, Stephen (2001): *Jean-Paul Sartre. Basic writings*. Lontoo: Routledge.

Rantavaara, Irma (2005): Eksistentiaalinen estetiikka. Teoksessa Oiva Kuisma & H. K. Riikonen (toim.) *Estetiikan syntyä: suomalaisen estetiikan avainkirjoituksia valistusajalta 1970-luvun alkuun*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Rigby, Brian (1991): *Popular culture in modern France. Study of cultural discourse*. Lontoo: Routledge.

Saarinen, Esa (1983): *Sartre. Pelon, inhon ja valinnan filosofia*. Tampere: Fanzine Oy.

Sapiro, Gisèle (2010): The Debate on the Writer's Responsibility in France and the United States from the 1920s to the 1950s. *International Journal of Politics, Culture, and Society*. 23: 2/3, 69–83. Saatavilla <https://www.jstor.org/stable/40981289>, viitattu 7.6.2019.

Sartre, Jean-Paul (1965): *Esseitä. I.* Suom. Aarne T. K. Lahtinen & Jouko Tyyri. Helsinki: Otava. Alkuteos *L'Existentialisme est un humanisme*, 1946.

Sartre, Jean-Paul (1976): *Mitä kirjallisuus on?* Suom. Pirkko Peltonen & Helvi Nurminen. Helsinki: Otava. Alkuteos *Qu'est-ce que la littérature?* 1948.

Sartre, Jean-Paul (2003): *Being and nothingness: an essay on phenomenological ontology.* Käännös Hazel Barnes. Lontoo: Routledge. Alkuteos *L'Être et le Néant*, 1943.

Sartre, Jean-Paul (2010): *The Imaginary. A phenomenological psychology of the imagination.* Käännös Jonathan Webber. Lontoo: Routledge. Alkuteos *L'imaginaire*, 1940.

Seppä, Anita (1998): Jean-Paul Sartren eettinen estetiikka. Sitoutunut taide ja toinen. Teoksessa Ilona Reines & Anita Seppä (toim.) *Etiikka ja estetiikka*. Helsinki: Gaudeamus.

Thody, Philip & Read, Howard (2001): *Introducing Sartre*. Helsinki: Kustannus Oy Jalava.

Turunen, Jorma (2019): *Ranskalaisen vasemmiston tarina. Suuresta vallankumouksesta nykyhetkeen.* Helsinki: Into Kustannus Oy.